

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**
Запорізький національний технічний університет

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «ФІЛОСОФІЯ»
ДЛЯ УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ
(ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ТА ВПРАВИ)**

2011

Методичні рекомендації для семінарських занять з курсу «Філософія» для усіх форм навчання (творчі завдання та вправи) // Укл.: І.М.Бондаревич, Є.О.Ємельяненко. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. – 62 с.

Рекомендації містять творчі завдання та вправи для проведення семінарських занять з філософії для студентів всіх форм навчання.

Укладачі:

І.М. Бондаревич, доцент, к.філос.н.

Є.О.Ємельяненко, старший викладач, к.філос.н.

Рецензент:

Г.О.Нестеренко, доцент, д.філос.н.

Відповідальний за випуск:

О.В.Бондаренко, професор, д. філос.н.

Затверджено

на засіданні кафедри філософії

Протокол № 8 від 21.06.11р.

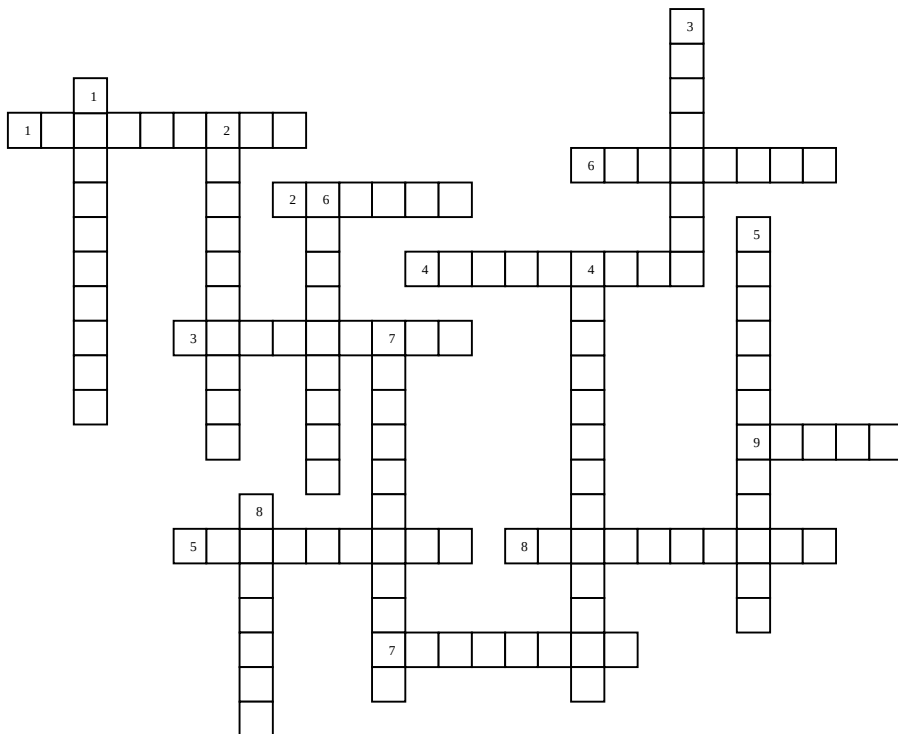
Видання перше: ЗНТУ, 2011

ЗМІСТ

Тема 1. Вступ до філософії.....	4
Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу.....	10
Тема 3. Антична філософія.....	18
Тема 4. Середньовічна філософія.....	24
Тема 5. Філософія доби Відродження.....	36
Тема 6. Філософія Нового часу і Просвітництва.....	45
Тема 7. Німецька філософія (другої пол. XVIII – першої пол. XIXст.).....	51
Тема 8. Філософські колізії другої половини XIX-XXст.....	56
Тема 9. Українська філософія.....	60
Список використаної літератури.....	62

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ.

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. У філософії – сукупність об'єктів і явищ в цілому, що розглядається в якості єдиної системи; в загальному сенсі тотожна терміну «Всесвіт». 2. Галузь філософського знання, наука про «вірне мислення», форми, методи та закони пізнавальної діяльності. 3. Перший історичний тип світогляду. 4. Форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення власних дій та їх законів; діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини. 5. Форма відображення в свідомості людини світу, місця людини в світі, сукупність переконань, оцінок, поглядів та принципів, що визначає життєві позиції людини, програми діяльності та поведінки. 6. Філософське вчення та дисципліна про сутність та форми прекрасного в творчості, природі та житті, чуттєве сприйняття та його

закони, форми, норми і типи. 7. Суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, результат освоєння світу людиною, представлений у формах свідомості, діяльності та культури; система стосунків між незалежними від свідомості і волі об'єктивними явищами і людиною, здатною ці явища відтворювати і перетворювати в процесі своєї теоретичної і практичної діяльності. 8. Розділ філософії, що досліджує первинну природу реальності, світу і буття як такого. 9. Філософська наука, що вивчає мораль та норми поведінки.

По вертикалі. 1. Вчення про розвиток і спосіб філософствування; логічна форма та спосіб рефлексивного мислення, що має своїм предметом протиріччя. 2. Вища форма відображення дійсності, властива лише людям і пов'язана з абстрактним мисленням, світоглядом, самосвідомістю, самоконтролем своєї поведінки і діяльності та передбаченням результатів останньої. 3. Основне питання філософії частіше за все формулюють як питання про співвідношення буття і 4. Одна з функцій філософії. 5. Напрямок сучасної філософії, теорія тлумачення. 6. Розділ філософії, що вивчає буття. 7. Філософська дисципліна, що займається дослідженнями, критикою пізнання, теорія пізнання як така, що розглядає процес пізнання з точки зору відношення суб'єкта пізнання до об'єкта пізнання. 8. Античний мислитель, що вперше назвав себе філософом.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Сформулюйте найзагальніші питання, що турбують мислителів всіх часів.

2. Поясніть зв'язок між світоглядом і філософією.

3. Наведіть приклади наявності міфологічного, релігійного і філософського у світогляді сучасної людини.

4. Чому міфологія передує філософії?

5. Чи може бути філософом молода особа?

6. Як Ви вважаєте: людина філософ то: здібності від народження, чи стан душі, а може людське призначення? Філософія – це заняття для обраних чи для всіх?

7. Як ви розумієте вислів Б. Рассела: «Філософію треба вивчати не за визначеність відповідей на її запитання, а скоріше за самі ці запитання, оскільки вони розширюють і збагачують наше інтелектуальне уявлення і зменшують догматичну впевненість, котра заважає розуму займатися творчістю».

8. Сформулюйте призначення філософії.

9. Чи потрібна філософія інженеру?

10. Наведіть приклади відомих вам історичних постатей, яких би ви могли б назвати філософами. Поясніть свій вибір.

11. «Філософія дещо нагадує царство короля Ліра, який збіднів до краю через те, що роздав його своїм дітям». По мірі історичного розвитку філософії з неї поступово виділились: природознавство, логіка, соціологія, психологія, етика, естетика, релігієзнавство тощо. Чи не станеться так, що в решті-решт філософія залишиться ні з чим, виявиться порожньою? Як ви вважаєте, чи є у філософії майбутнє?

12. Наведіть приклад якого-небудь відомого Вам міфу і спробуйте виявити його філософський зміст.

13. На прикладі якоїсь відомої Вам релігійної системи спробуйте показати, що релігія є форма світогляду.

14. По відношенню до кого: окремої людини, суспільства, людства в цілому або стосовно всіх цих суб'єктів філософія виконує свою світоглядну функцію?

15. Чи має філософське знання практичну цінність? Якою б не була Ваша відповідь спробуйте її обгрунтувати?

16. Філософи вважають, що привід для філософствування може виникнути у будь-якої людини в будь-який момент її життя. Спробуйте перевірити це твердження: опишіть типовий день Вашого життя і спробуйте знайти ті моменти (події, спостереження тощо), які можуть стати поштовхом для філософських роздумів.

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Г.Гегель стверджував: «Філософія – це квінтесенція історичної епохи». Й.Гете писав «Сутнє на розум не ділиться без залишку» («Сущее на разум без остатка не делится»). Ф.Ларошфуко зауважував: «Філософія легко торжествує над стражданнями минулими і майбутніми, але справжні страждання торжествують над нею». Данте Аліг'єрі думав, що «існує тільки одна велика мета і велика надія – визволити людей з безодні бідувань і привести їх до щастя». Сенека зазначав: «Наука про добро і зло, яка тільки одна і становить предмет філософії». Т.Гоббс дотримувався думки: «Філософія є пізнання, що досягається завдяки правильному міркуванню». М.Шайдеггер зазначав: «Предмет філософії – це знання про сутність суттєвого, «суттєве знання»». А.Камю уточнював:

«Головне питання філософії – це питання про те, чи варто людині жити».

Що постає предметом філософії на думку кожного з авторів висловлювань? Як ви розумієте ці вислови? Чи не роблять окремі з представлених бачень неможливою, безглуздою будь-яку філософію?

Завдання 2. Середньовічний візантійський філософ Іоанн Дамаскін ще у VIII столітті нашої ери в книзі «Джерело знання» дав 6 визначень філософії. Зазначте, яке з них найближче до сучасного розуміння і поясніть свій вибір.

Філософія – є пізнання суцього і його природи.

Філософія – є пізнання речей духовних і матеріальних.

Філософія – є роздуми про смерть.

Філософія – є уподібнення Богу.

Філософія – є цариця знання, наука всіх наук, що вміщає всі пізнання світу.

Філософія – є любов до Бога як істинної премудрості.

Завдання 3. Охарактеризуйте особливості філософського знання за поданим уривком з твору Бертрана Рассела: «Філософія як і будь-які інші дисципліни спрямована до знань. Знання, якого вона прагне обґрунтовує єдність і систему сукупності наук, воно є результатом критичного осмислення наших переконань, забобонів, поглядів. Хоча таки ми не беремося стверджувати, що філософія успішно впоралась із своїм завданням, надавши конкретні відповіді на свої запитання. Наприклад, математик, чи історик, чи будь-який інший вчений, розповідатиме про сукупність відкритих його наукою істин стільки, скільки ви погодитесь його слухати. Але на це ж саме запитання філософ, якщо буде щирим, мусить зізнатися, що його наука не досягла *таких конкретних* результатів як інші галузі знань.

Філософію маємо вивчати не сподіваючись отримати визначені відповіді, бо будь-яка з таких відповідей не є істиною; але скоріше самі запитання дають свободу нашій уяві про те, що можливо, зміцнюють нашу інтелектуальну потенцію, усувають догматичну впевненість, яка заважає розуму зайнятися творчістю; перш за все, філософію треба вивчати за Велич Всесвіту, який вона споглядає; за звеличений нею наш Дух, завдяки якому ми і знаходимо гармонію зі світом, що сама є найвищим здобутком Духу.

Завдання 4. Визначте ґатунок філософського знання? Обґрунтуйте відповідь за цитатою Макса Шелера: Перший вид знання,

знання заради здобутків і панування, прислугує нашій можливій технічній владі над природою, суспільством, історією. Це знання специфічних позитивних наук, на якому і зійдеться вся наша західна цивілізація. Найвища мета такого знання – пошук, усюди і наскільки можливо, законів просторо-часового зв'язку навколишнього світу. Другий різновид можливого для нас знання – це розуміння тієї фундаментальної філософської науки, яку Аристотель визначав як «першу філософію», науку про способи буття і сутнісну структуру всього існуючого. Це сутнісне знання є прямо протилежним знанню заради влади.

Завдання 5. Що є спільного у всіх філософів? Дайте відповідь, спираючись на міркування Артура Шопенгауера та Ф.Ніцше.

А.Шопенгауер: «Займатися справою треба заради неї самої, інакше вона не заладиться, бо омріяна користь завжди є небезпечною для вільної думки. Тому, про це свідчить історія літератури, усе гідне потребувало багато часу для визнання, особливо якщо мало повчальний, а не розважальний характер; а поки у променях слави вигрівалася омана. Адже поєднати справжню справу з її удаванням важко, якщо не зовсім неможливо. В тому і є закляття світу злиднів і потреб – все має служити і підкорятись їм, тому і неможливо, щоб в ньому квітло і розжоврювалось якесь благородне і звеличене поривання до істини і світла. Більш того, якщо у супереч всьому таке устремління все ж таки ствердиться і, таким чином виявить себе, то відразу його опанують матеріальні інтереси, особисті цілі, щоб перетворити його на своє знаряддя чи власну маску. Тому після того, як І.Кант повернув філософії суспільне визнання, вона швидко стала інструментом певних цілей: державних – зверху, особистих – знизу; правду кажучи, не вона, а її близнюк, з яким її плутають. Дивуватись тут не має чому, важко навіть уявити, наскільки більше людей, що за своєю природою здатні прагнути лише до матеріального, а не до будь-чого іншого і, навіть, не здатні усвідомити, що існують принципово інші цілі. Тому устремління виключно до істини занадто високе і незвичне, щоб очікувати його від багатьох, чи принаймні від деяких.

Ф.Ніцше: «В решті решт, все так і має бути як воно є – великі речі залишаються для великих людей, безодні – для глибоких, тендітність і здригання жаху – для чутливих, а все рідкісне для виняткових».

Завдання 6. Як ви розумієте думку Ф.Ніцше: «Треба бути морем, щоб прийнявши до себе брудний потік не стати нечистим»?

Завдання 7. Як ви розумієте думку Ф.Ніцше: «Людина має бути подолана». Ф.Ніцше. Чи може філософія посприяти людині в цій справі?

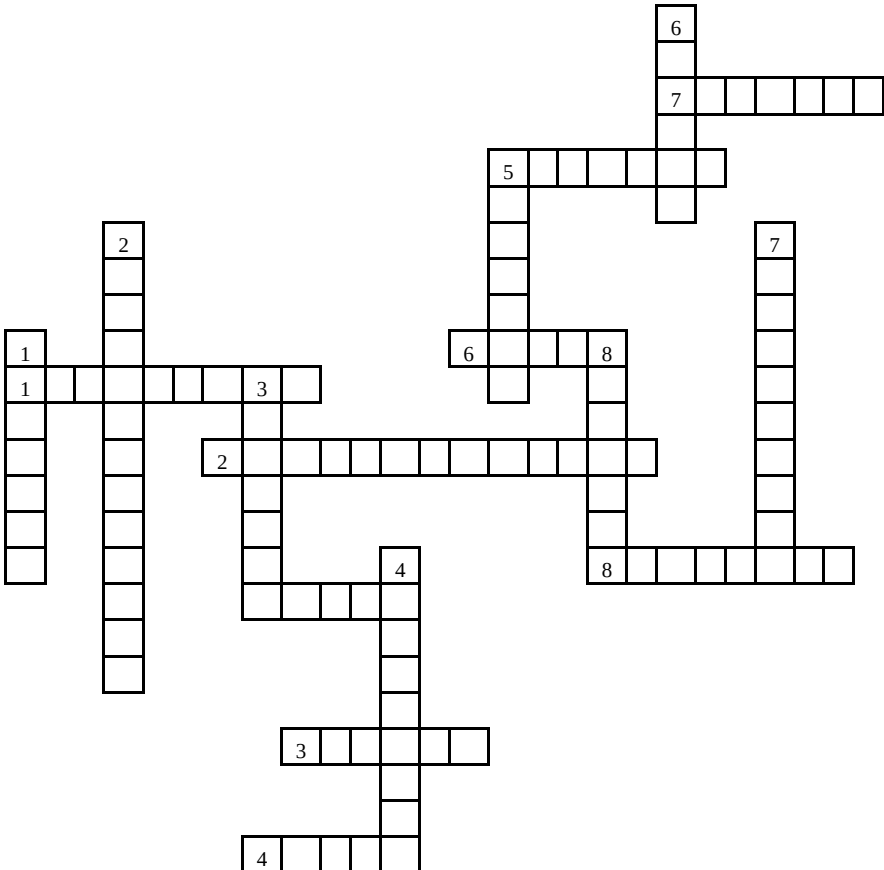
Завдання 8. Знайдіть близькі за змістом речення: «Стосовно ж повчань, яким світ має бути, додамо те, що філософія завжди спізнюється. В якості думки про світ, вона з'являється лише після того, як дійсність майже сформувалась і сягнула свого завершення. Коли філософія починає малювати сірою фарбою по сірому, тоді певна форма життя старіє, але сірим по сірому її не повернути до життя, можливо тільки збагнути, що сова Мінерви рушає в політ лише в сутінках».

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Охарактеризуйте структуру філософії як систему знань.
2. Які питання відносять до кола філософських проблем?
3. Що становить предмет філософії?
4. Охарактеризуйте історичні типи світогляду.
5. Обґрунтуйте функції філософії.

ТЕМА 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Частина ведичної літератури. 2. Філософська школа Стародавнього Китаю, одним з основних принципів якої є обов'язкове вшанування старших. 3. Варна у стародавньоіндійському суспільстві. 4. Закон покарання у стародавньоіндійській філософії. 5. Основоположний даосизму

6. Індивідуальна душа людини в індійській філософії та ведичній літературі. 7. Основоположник буддизму. 8. Складова частина ведичних священних текстів.

По вертикалі. 1. Неортодоксальна філософська школа Стародавньої Індії. 2. Головний принцип конфуціанства. 3. Філософська школа Стародавнього Китаю, головним принципом якої є недіяння. 4. Ортодоксальна філософська школа у Стародавній Індії. 5. Неортодоксальна матеріалістична філософська школа у Стародавній Індії. 6. Школа законників і Стародавньому Китаї. 7. Наслідки людських бажань за буддійською концепцією. 8. Стан вищого просвітлення в буддизмі.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Чим пояснити безліч духовних практик на Сході?
2. На яких особливостях людського ества ґрунтуються індійські духовні практики?
3. Чим Брахман відрізняється від брахмана?
4. Філософські основи йоги.
5. Прокоментуйте той факт, що розвиток ортодоксальних філософських шкіл Стародавньої Індії відбувався одночасно з розвитком неортодоксальних?
6. Яка ідея у буддизмі відкриває для людини можливість гармонії ще за життя?
7. Спробуйте скласти загальний образ стародавньої індійської філософії. Опишіть його.
7. Модель суспільства у Конфуція. Поясніть переваги принципу-держави – це велика родина.
8. Охарактеризуйте відношення людина-Природа у Східній філософії.

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Складіть своє уявлення про призначення людини і її місце в світі з твору Бхаґавад-Гіта:

Бхаґавад-Гіта ПІСНЯ ТРЕТЯ КАРМА-ЙОГА

...Не мучся бездією, сповною призначене сміло,
В бездії не зможеш своє спорожнити навіть тіло.
Те діло, яке не для жертви, - для світу, - мов пута.
Тож, Арджуно, діло верши, але серцем розкутим.

Всевишній сказав, сотворяючи жертву й людину:
 Плодіться, нехай вас утіха веде безупину.
 Приносьте офіру богам, і віддячать боги вам,
 Приймаючи жертву, вони повертають борги вам.
 Приймаючи офіру, шлють благо всім сили небесні,
 Хто даром за дар не віддячив, той злодій без честі.
 Очиститься кожний, хто рештки збирає жертovní,
 Той грішний, у кого для себе лиш горщики повні.
 Від їжі істоти ростуть, ну а їжа - із хмари,
 Дощ виник від жертви, а жертва з'явилась із карми.
 Знай, карма - від Брами, з нетлінного виник той Брама,
 Він міститься в жертві, яка обернулась дарами.
 А хто не дає кружеляти одвічному колу,
 Даремно на світі живе, непотрібний нікому.
 А кожний, хто сповнений Атманом, радість пізнає,
 Хто спокій знайшов у душі, той турботи не знає.
 У кого своя до мети простелилась дорога,
 Йому не потрібна в житті нічия допомога.
 Хто сміло береться за діло й призначене чинить,
 Хто пристрасті власні долає - досягне вершини.

...Промовив тут Арджуна: «О, просвіти мене, Боже:
 Хто всупереч волі схиляти на гріх мене може?»
 Почув він: «То гнів, що усе спопеляє до решти,
 То пристрасть, то страх, то твоє честолюбство, нарешті.
 Як димом вогонь, як залізне люстерко - іржею,
 Як зародок плівкою - світ оцей вкритий олжею.
 Гнів - мудрості ворог, що досі у безвість не канув,
 Вогонь ненаситний в одежі одвічного Ками.
 Чуття, манас, буддхі (свідомість) гніздом його звуться;
 Знання заслонивши, він дурить втілених заблудших.
 Якщо ти зумієш свої почуття подолати,
 То й того, що розум затьмарює, вб'єш супостата.
 Могутня є сила чуттів, але розум - над нею,
 Над розумом - вічна душа, а Господь - над душею.
 До нього прямуй і ділами своїми й думками,
 І лихо здолаєш в особі звабливого Ками».

Завдання 2. Визначте спрямованість філософії буддизму з притчи Мілінда-Паньхо:

Немає постійної тотожності в однієї й тієї ж особи. Цар Мілінда спитав:

— Преподобний Нагасено! Той, хто постає, чи той самий він, чи інший?

Преподобний відповів:

— Ні, він не той самий і не інший.

— З'ясуй це порівнянням.

— Як ти гадаєш, великий царю, коли тепер ти дорослий, то хіба ти той самий, що був тоді, коли був ніжним хлопчиком чи дитинчам, що дригає ніжками?

— Ні, преподобний, я був один, коли був ніжним хлопчиком чи дитинчам, що дригає ніжками, і інший тепер, коли дорослий я.

— А коли так, великий царю, немає в тебе ні матері, ні батька, ні вчителя, ні навчання, ні виховання, ні мудрості. Адже, великий царю, хіба мати зародка є інша, ніж мати дитини й дорослої людини? Хіба той, що вчився, є іншим, коли вже навчився? Хіба той, що зробив злочин, є іншим, коли йому за це відтято руки й ноги?

— Ні, преподобний. Але що ти мені скажеш?

Преподобний мовив:

— Великий царю, я й сам був колись ніжним хлопчиком, був дитинчам, що дригає ніжками, а тепер я доросла людина. Через зв'язок із тілом всі ці стани складають єдність...Отже, великий царю, така сама й безперервність явищ. Одне народжується, інше зникає; виникає ні попереднє, ні наступне; тому й людина не є ні тим самим, ні іншим; так виникає безперервність явищ.

— Ще раз з'ясуй це, навівши якесь порівняння.

— Великий царю, коли свіже молоко згодом перетворюється на вершки, а вершки на масло, а масло на топлене масло, хіба можливо, великий царю, все чітко відокремити?

— Ні, преподобний, все це виникає через безперервний зв'язок.

— Отак, великий царю, виникає і послідовність явищ. Одне народжується, інше зникає; не виникає ні попереднє, ні наступне; тому й людина не є ні тим самим, ні іншим; так доходить вона останнього ступеня свідомості.

— Ти мудрий, о Нагасено!

Завдання 3. Про які принципи буття говорить Лао-цзи у творі «Дао де цзин»:

§2. Коли всі у Піднебесній дізнаються, що прекрасне є прекрасним, з'являється потворне. Коли всі дізнаються, що добре є добрим, виникає зло. Ось чому буття і небуття породжують одне одного, важке і легке створюють одне одного, довге і коротке взаємно співвідносяться, високе і низьке взаємно визначаються, звуки, зливаючись, переходять у гармонію, попереднє і наступне йдуть слідом одне за одним... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§22. У давнину казали: «Збиткове стає досконалим, криве - прямим, порожнє - повним, старезне замінюється новим; прагнучи малого, досягаєш великого; прагнення отримати велике призводить до омани». (Лао-цзи «Дао де цзин»)

Завдання 3. Яким чином на думку Лао-цзи протилежності перетворюються одне в одне:

§63. ...Значне складається з малого... Подолання важкого починається з легкого, здійснення великого починається з малого, бо у світі складне створюється з простого, а велике - з малого. Тому досконаломудрий починає не з великого, і саме цим він здійснює велике. Хто багато обіцяє, той не заслуговує на довіру. Де багато легких справ, там безліч важких... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§64. Те, що спокійне, легко зберегти. Те, що ще не виявило ознак, легко спрямувати. Те, що слабке, легко розділити. Те, що дрібне, легко розсіяти. Дію треба розпочинати з того, чого ще немає. Наведення ладу слід починати тоді, коли ще не настала розруха. Бо велике дерево виростає з малого, дев'ятиповерхову вежу починають зводити зі жменьки землі, подорож у тисячу лі (одиниця довжини) починається з одного кроку. (Лао-цзи «Дао де цзин»)

Завдання 4. Лао-цзи старанно виводить власне розуміння принципів світу, немов дбайливий художник вимальовує свою картину. Справа в тому, що людина за розсудом мислителя має жити за принципами світу. Це означає бути природним. Як земля і небо надають однакову можливість всім істотам жити, так і людині треба зрозуміти об'єктивний хід подій, тоді її діяльність буде діяльністю без зусиль. За допомогою цитат поясніть як треба діяти без зусиль.

§73. Небесне дао не бореться, але вміє перемагати. Воно не говорить, але вміє відповідати. Воно само приходить. Воно спокійне і

вміє правити (речами). Тенета природи густі й нічого не пропускають. (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§10. Створювати і виховувати існуюче, створюючи, не володіти (тим, що створено); надаючи руху, не докладати до цього зусиль; керуючи, не вважати себе володарем... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§22. Досконаломудрий... нічому не протидіє, тому він не переможний у Піднебесній (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§68. Розумний полководець не буває войовничим. Умілий воїн не буває гнівним. Той, хто вміє перемагати ворога, не нападає. Той, хто вміє правити людьми, не зневажає себе. Це я називаю де, яке уникає боротьби. Це сила в управлінні людьми. Це значить жити у відповідності до природи і давнього початку (дао). (Лао-цзи «Дао де цзин»).

Завдання 5. З поданих уривків з'ясуйте: людина Конфуція – це особистість для себе чи для суспільства?

«Учитель спитав: «Ю, чи чув ти про шість людських вад, про які мовиться у шести фразах? ... Сідай, я розповім: Любити людинолюбство і не любити навчання. Вада в тому, що це веде до тупості. Любити мудрість і не любити навчання. Це призводить до саморозпорошення. Любити правдивість і не вчитися. Ця вада призводить до того, що правда йде на шкоду самому собі. Любити прямоту і не вчитися. Це призводить до грубості. Любити мужність і не любити навчання — прямий шлях до розпалення заворушень. Любити твердість і не навчатися. Вада в тому, що це призводить до впертості». (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Вей лін-гун»).

«Благородна людина до всього ставиться згідно з обов'язком; діє за ритуалом, у словах - стримана, у вчинках - правдива... (її) непокоїть те, що вона не має здібностей, а не те, що інші про неї знають... (Вона) засмучена тим, що після смерті можуть не згадати її імені... Благородна людина ставить вимоги перед собою, низька - перед іншими... Тримає себе стримано, але не вступає в суперечки, вміє бути в злагоді, але не у змові з іншими...» (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Вей лін-гун»).

«Ті, що володіють вродженими знаннями, стоять найвище. За ними йдуть ті, що здобувають знання у навчанні. Далі йдуть ті люди, які приступають до навчання, зустрівши труднощі. Ті, хто зустрівся з труднощами, але не вчаться, стоять найнижче». (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Цзи ші»).

Завдання 6. Пріоритет якого принципу існування держави висувають моїсти?

«Небо не хоче, щоб велике царство нападало на мале... Небо бажає, щоб люди допомагали одне одному, щоб сильний допомагав слабшому, щоб люди вчили одне одного, щоб той, хто знає, навчав того, хто не знає, щоб майно розподілялося справедливо. Небо також бажає, щоб верхи сумлінно управляли державою, щоб у Піднебесній панував лад, а низи були старанними в ділах». («Мо-цзи» Розділ «Воля неба»).

Завдання 7. Використовуючи поданий матеріал про школи китайської філософії, заповніть таблицю і зробіть висновки щодо особливостей китайської філософії:

Школа	Акцент у роздумах: світ, людина чи суспільство	Закони світу	Засади життя людини	Принципи суспільної організації	Методи пізнання	Етичні ідеали
даосизм						
конфуціанство						
Моїзм						
Легізм						

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Яким бачили світовий порядок стародавні індійці?
2. Яким чином ведична філософія обґрунтовує варнову структуру стародавньоіндійського суспільства?
3. Назвіть основні поняття староіндійської філософії.

4. За якою ознакою філософські школи Стародавньої Індії відносяться до ортодоксальних чи неортодоксальних.

5. Підсумуйте філософські ідеї неортодоксального напрямку (джайнізму, буддизму, та локаятиків).

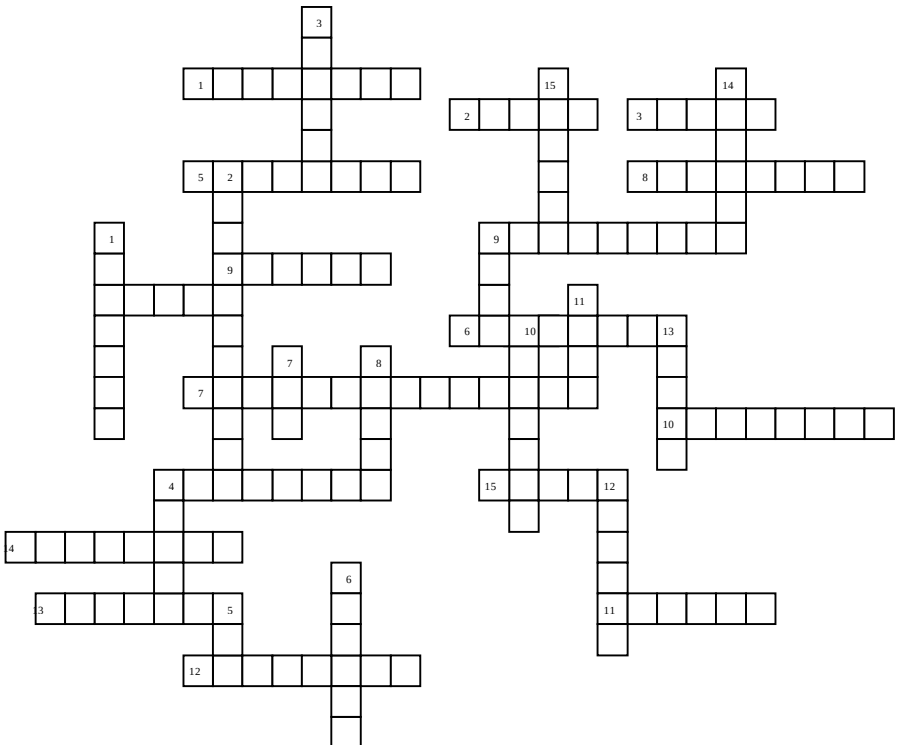
6. Визначте специфіку конфуціанства.

7. Як конфуціанство обстоює існуючий в державі соціальний порядок.

8. Назвіть основні поняття філософської таких шкіл Стародавнього Китаю як даосизм та конфуціанство.

ТЕМА 3. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ.

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По вертикалі: 1. Давньогрецькі платні вчителі мудрості та красномовства. 2. Представник Мілетської школи. 3. Твір Платона 4. Поет, що систематизував давньогрецьку міфологію. 5. Світовий розум в концепції Анаксагор 6. Давньогрецьке місто в Іонії, одне з семи, що називали себе місцем народження Гомера, батьківщина багатьох філософів 7. Стан, в якому за Гераклітом Ефеським постійно перебуває все суще 8. Давньогрецька колонія в Малій Азії, що дало початок першій філософській школі. 9. Основа, одиниця, елементарна складова сущого за Демокрітом. 10. Давньогрецький філософ, що вірив в циклічне переселення душ. 11. Духовна субстанція за Платоном. 12. Давньогрецький філософ, завдяки якому здійснився антропологічний поворот в осмисленні світу. 13 Школа, заснована Арістотелем. 14. давньогрецький філософ, майже всі твори якого написані у формі діалогів. 15. Яскравий представник стоїцизму.

По горизонталі: 1. Принцип задоволення, що пропагується у філософії епікуреїзму. 2. Ідеал людини в філософії стоїцизму. 3. Основа всього сущого за Піфагором. 4. Філософ, що джерело буття ототожнював з вогнем. 5. Метод виховання та навчання людини, введений Сократом. 6. Античний філософ, що джерелом всього вважав взаємодію двох сил – Любові і Ворожнечі. 7. Основний напрям філософствування в досократичний період. 8. софіст, що стверджував: «Людина є мірою всіх речей...». 9. Мілетський філософ, основою який всього вважав повітря. 10. Антична філософська школа, що заперечувала реальну наявність руху в світі. 11. «Ахілес», «Черпаха», «Дихотомія». 12 Найперший оригінальний грецький філософ, що стверджував: люди створили богів за своєю подобою, а не навпаки. 13. Субстанція за Анаксимандром. 14. Школа Платона. 15. Всесвіт за Гераклітом Ефеським.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Чому на Вашу думку, Ксенофана вважають першим оригінальним грецьким мислителем?

2. З точки зору сучасної філософії, концепція апейрону Анаксимандра є найбільш цінною з усіх ідей представників Мілетської школи (вода Фалеса, повітря Анаксимена). Як Ви вважаєте, чому?

3. Софістика як феномен античної культури постала позитивним чи негативним явищем?

4. Яка з античних філософських шкіл подобається вам найбільше, чия концепція вбачається найбільш доречною та логічною? Чому?

5. Чому філософію еллінізму вважають періодом занепаду античної філософської думки?

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Як зазначає Д.Чижевський, «перше привели греків до філософічного думання ті явища природи, в яких помітні були певні закономірності математичного характеру. Здається, першою з таких закономірностей були математичні відносини між довжиною струн на музичних інструментах: як відомо, ці відносини точно відповідають певному гармонійному відношенню звуків, що їх такі струни видають (струна, вдвоє коротша, дає тон на октаву вищий, у відношенні 2 до 3 стоять струни, що дають звуки, які на квінту відрізняються один від одного, у відношенні 4 до 3 — на кварту і т. д.)». Я ви вважаєте, чи виявлені чисові пропорційні закономірності між мірою та істотною якістю є підґрунтям для твердження, що «єство всього в світі є число»?-

Завдання 2. Як зазначає історик Костянтин Рижов, ще в 12 років майбутній імператор Марк Аврелій почав в усьому себе обмежувати. Його навіть не могли вмовити не спати на голій землі. Коли у 166 році майже всі племена сучасної Європи об'єдналися проти Римської Імперії, імператор Марк Аврелій змішений був сам стати на чолі військового походу. В ході війни він більше трьох років провів в Карунтських горах, з великим трудом, переживши безліч хвороб, голод та нестатки. Цю війну він завершив гідно та з перемогою, причому в такий час, коли епідемії губили безліч людей: як військо гота к і мирного. На цю війну він витратив всю свою казну, але повернувшись до Риму не став гнітити провінції податками, а влаштував аукціон, з якого було розпродане все імператорське майно: золотий та хрустальний посуд, коштовності, прикраси тощо, навіть одяг дружини. Цей розпродаж тривав два місяці та наповнив казну так, що найзапеклішу на той час для Риму війну з сарматами можна було продовжити навіть на їх землі та заснувати нові колонії за Дунаєм. Проте у 175 році в Єгипті спалахнув бунт і Марк Аврелій був змушений вирушити на південь задля того, щоб вгамувати його, а після цього він вдався до тривалої подорожі східними провінціями

імперії. В результаті цієї подорожі він заразився чумою. Перед своєю смертю він покликав друзів та спілкувався з ними, сміючись над марністю людських справ та виражаючи свою зневагу до смерті. Протягом всього свого життя він вирізнявся таким самовладанням, що ані радість ані горе ніколи не змінили виразу його обличчя. Йому щастило в справах, але не в сімейному житті. Так, коли у дитинстві помер його другий син, він тримав жалобу по ньому лише п'ять днів, а потім повернувся до державних справ. Прокоментуйте, як життєвий шлях і вчинки Марка Аврелія демонструють його відданість філософії стоїцизму?

Завдання 3. Визначте сутність філософії епікуреїзму з наступних висловлювань.

«Найстрашніше із нещасть – смерть – немає до нас жодного стосунку. оскільки коли ми є, вона ще відсутня, а коли вона приходить – нас вже немає».

«Жодна насолода сама по собі не є злом, але засоби, що обрані для досягнення насолоди завдають значно більше клопоту, ніж задоволення».

«Краще з розумом бути нещасним, аніж без розуму щасливим».

«Природі варто подякувати зате, що вона потрібне зробила легким, а не потрібне важким».

«Ми цінуємо свій характер як свою власність, байдуже чи добрий він і чи поважається іншими. Так само необхідно цінувати і характер інших».

За свідченням Діогена Лаєртія на вході до «Саду» – школи Епікура було написано: «Гість, тобі тут буде добре. Адже тут задоволення – найвище благо», а девізом Епікура було: «Живи усамітнено!».

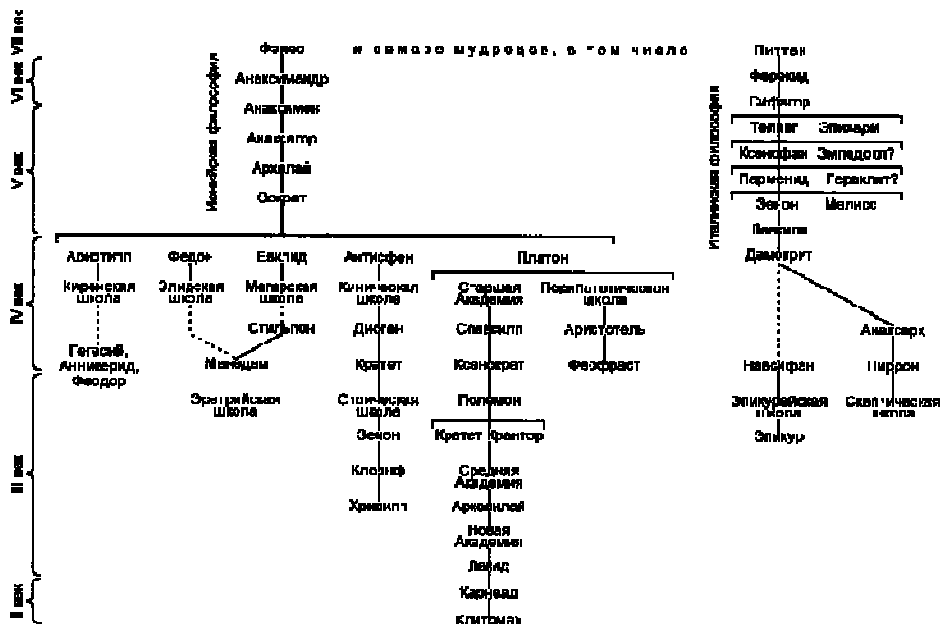
Як з цих висловлювань можна зробити висновок, що, по суті, єдине питання, яке турбує Епікура – це етика?

Завдання 4. Проаналізуйте джерела та дайте відповідь на питання: «Чому Геракліта Ефеського називали Темним?»

Завдання 5. Оберіть із зазначеної таблиці сім невідомих вам філософів. Опишіть коротко їх філософські погляди, попередників та учнів.

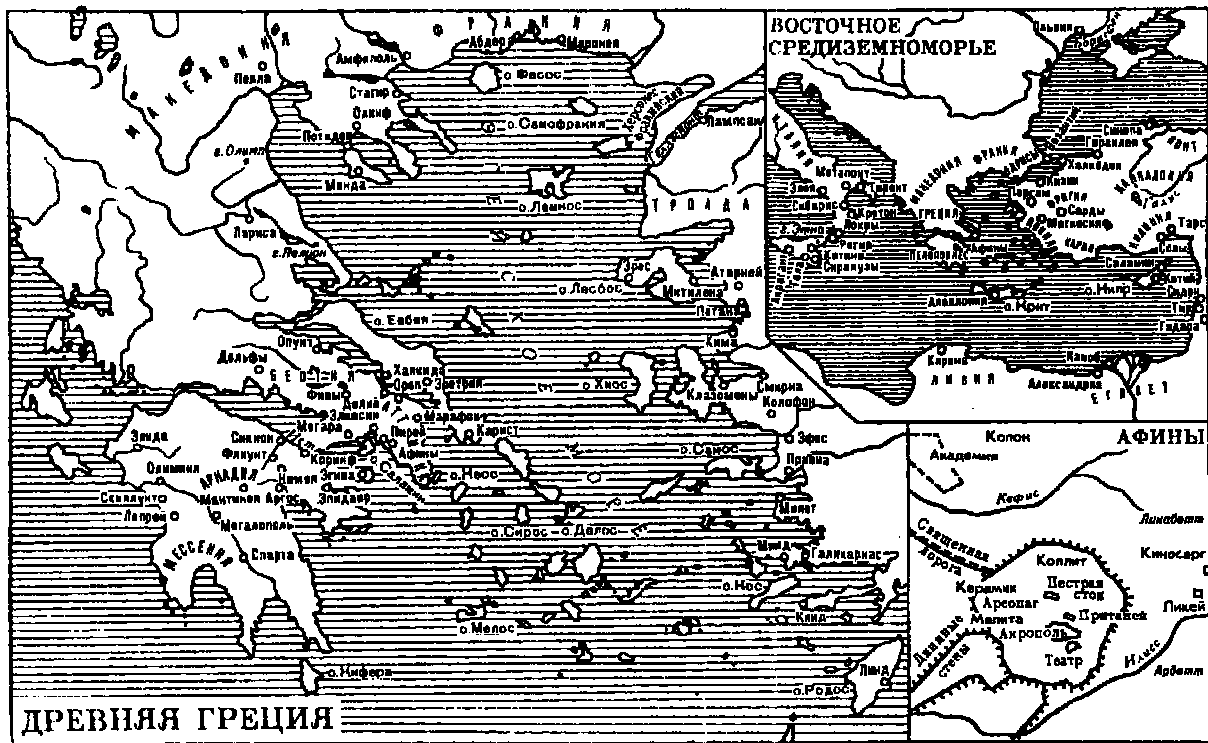
Завдання 6. Роздивіться на карті ключові для різних періодів розвитку філософської думки географічні місця. Опишіть, як з часом

територіально змінювалась концентрація науково-філософських осередків у Давній Греції.

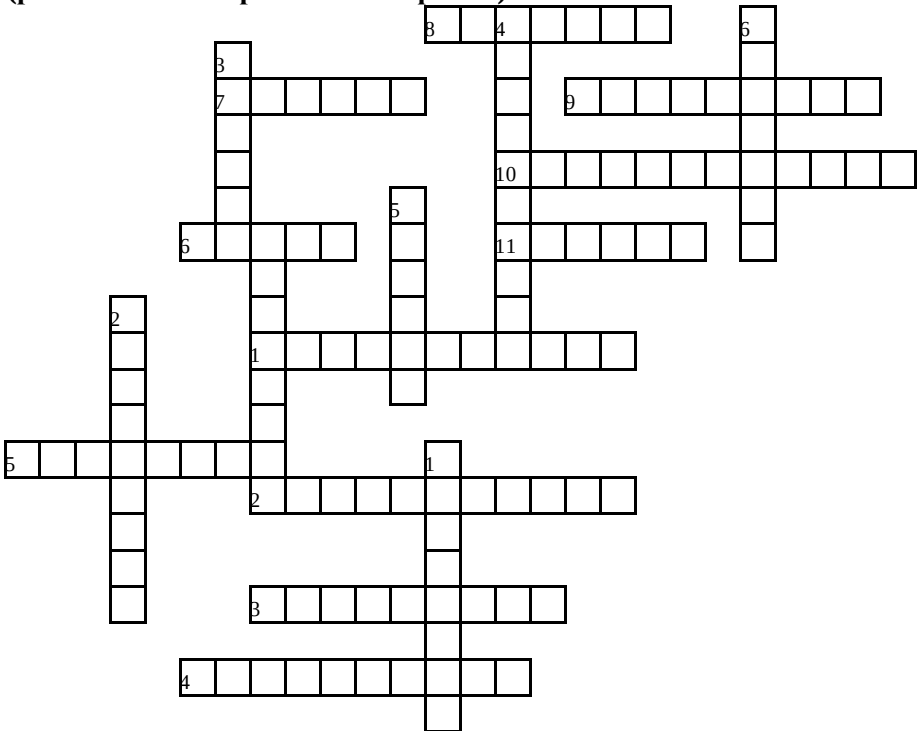
IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Якими були соціальні умови формування античної філософії на момент виникнення?
2. Яка проблематика цікавила філософів-досократиків? Які досократичні школи ви знаєте?
3. В якому напрямі Сократ змінив античну філософську проблематику?
4. Тезово зазначте основні положення концепцій Платона та Арістотеля.
5. Які школи періоду елінізму ви знаєте, назвіть їх представників. Що спільного і відмінного у світобаченні цих філософів.

ТЕМА 4 СЕРЕДНЬОВІЧНА ФІЛОСОФІЯ

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Загальні поняття, ідеї в філософії Середньовіччя. 2. Філософська течія в середньовічній філософії, що обстоювала та захищала християнство як релігію. 3. Єретичний напрям в середньовічній теології, що заперечувала божественність Христа. 4. Філософський напрям, заснований «отцями церкви». 5. Християнський теолог і церковний діяч, головний представник західної патристики, родоначальник християнської філософії історії, який створив онтологічне вчення про Бога як абстрактне буття, наслідував неоплатоністську онтологію, виходячи не з об'єкта, а від суб'єкта, від самодостатності людського мислення. 6. Сукупність теологічних або релігійних доктрин, ідей, що суперечать визнаному в

церкві або релігійній громаді догмату віри або не збігаються з ним. 7. Римський філософ-неоплатонік, математик і теоретик музики, теолог та політичний діяч пізньої античності, автор трактатів з логіки і коментарів до творів з логіки Порфирія та Арістотеля, коментував та перекладав твори Цицерона. 8. Найбільш значний представник ранньосередньовічної схоластики, родом з Кентерберрі. 9. Напрямок в середньовічній філософії, який у диспутах про універсалії протистояв реалізму. 10. Синтез християнства з неоплатонізмом, за якого останній використовувався для систематизації вчення Христа. 11. Вчення Фоми Аквінського.

По вертикалі. 1. Особа, що стверджує неможливість пізнання Бога жодною релігією. 2. Один з найбільш видатних ранньохристиянських письменників та теологів, що є найбільш яскравим виразником впевненості про несумісність філософії та християнського віровчення. 3. Номіналіст, автор твору «Історія моїх поневірянь». 4. Тип релігійної філософії, для якого характерне принципове панування теології над усіма іншими формами пізнання, знання. 5. Грецький християнський теолог, філософ, вчений. Засновник біблійної теології, автор терміну «боголюдина». 6. Філософське вчення, що стверджує напрям думки, протилежний номіналізму щодо питання про універсалії; стверджується, що загальні, родові поняття існують насправді, а не є лише знаками чи іменами.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. В чому логіка зв'язку між античною і середньовічною філософською думкою (охарактеризуйте неоплатонізм як «місточок» між античністю і середньовіччям)?

2. Як Ви розумієте твердження: «Вірю тому, що абсурдно».

3. Яким чином філософія стала релігійною (початок середньовіччя)

4. Назвіть ключові питання середньовічної філософії.

5. Чим пояснити зміни розуміння любові (любов тілесна, платонічна любов, лицарська любов) за часи античності і середньовіччя?.

6. Яким бачиться вирішення проблеми людини у християнському віровченні.

7. Ставлення до природи в епоху Середньовіччя.

8. Охарактеризуйте співвідношення, спадковість і суперечності апологетики, патристики і схоластики.

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Як ви розумієте тезу апостола Павла: «Мудре цього світу є безумство перед Богом», бо «Бог обрав немудре світу, щоб посоромити мудре».

Завдання 2. Чому присвячений діалог мислителя з Філософією у творі Боеція «Розрада від філософії»? Чи близькі Вам такі думки?

...Він же, замість того, щоб добрих наділити приємним, злих – прикрим, часто навпаки – добрих вражає нещастям, якого вони не ждали, злих втішає щастям, якого вони ждали. Якщо тут не дошукатися причини, то хіба не назвеш усе те сліпою випадковістю? ...Походження всього сущого, розвиток усього, що підлегло змінам, що в той чи інший спосіб рухається, виводить свої причини, свій порядок і свої форми від незмінного божественного розуму. Із вершини своєї простоти, мов із якогось замку, він визначає розмаїття всього сущого. І те розмаїття, коли на нього дивитись у самій чистоті божественного розуму, називається провидінням. А коли те провидіння розглядати у його стосунку до всього того, чим божественний розум рухає, що він упорядковує, то воно, те провидіння, ще звичаєм стародавніх, названо долею. Проникнувши думкою в саму суть тих двох понять, неважко спостерегти різницю між ними. Провидіння – це сам божественний розум, найвище начало, чільний розпорядник усього сущого: доля ж – це властивий мінливим речам розпорядок; за його допомогою провиджіння пов'язує все суще належним порядком. Провидіння рівною мірою охоплює назагал усе – хай воно різноманітне, хай безконечне. Доля ж розпоряджається поодиноким – розподіленням щодо місця, форми й часу; об'єднане прозорливістю божественного розуму розгортання часового порядку – називається провидінням, а це ж таки розсіяне й розгорнуте у часі об'єднання – долею. Звідси висновуємо: усе, що підлегло долі, підлегло й провидінню, а йому – сама доля; проте дещо, підпорядковане провидінню, все ж перевищує ту сув'язь, що її сплітає доля. Справді, є щось таке, що перебуваючи несхитно стійким побіч найвищої божественності, не залежить од мінливого порядку долі. Адже, скажімо, й серед коліс, які обертаються навколо однієї й тієї ж осі, те, що безпосередньо близьке до осьової непорушності, для всіх

інших, що поза ним, саме стає мовби віссю довкола якої обертаються ті колеса; крайнє ж, найгінкіше у своєму обертанні, наскільки віддаленіше від серединної неподільності, осьової точки, настільки розлогішим біжить шляхом; а якщо котресь із коліс, наблизившись, поєднається із тією серединною точкою, то воно неминуче набуде ознак простоти – перестане ширитись, розбігатись; так і те, що перебуває на більшій віддалі від першоначала, божественного розуму, потрапляє в обширніше плетиво долі, тому настільки може бути од неї вільним, наскільки наблизитися до серцевини всього сущого; прилучене до стійкості найвищого розуму, позбавлене руху – воно вже за межею, куди не сягає необхідність, що її нав'язує доля.

...Коли хтось припустить, - мовила, - що випадок – вислід безглузлого поруху, який не має жодного причинного зв'язку, то я стверджую: випадок – це взагалі ніщо й окрім самої назви є лишень пустим звуком. Яке ж бо при тому порядку, що ним утримує Бог усе суще, яке місце залишається для випадковості? Правдивою ж є думка, що ніщо не виникає з нічого й того не заперечував ніхто із стародавніх, хоча вони це пов'язували не із творчим началом, а з його матеріальною підставою – клали в основу усіх роздумів про природу; якби, скажім, щось виникало без жодних причин, то виглядало б виниклим із нічого. А що це неможливо, то й випадок у такому розумінні, в якому тільки-но йшла мова про нього, існувати не може.

То що ж це, - продовжував я дивуватись, - хіба дійсно немає чогось такого, що по праву можна було б назвати чи то випадком, чи несподіванкою? А чи таки є щось, невлоне для розуміння люду, щось таке. до чого пасують ті назви? – Мій Арістотель, - відповіла вона, - дав у своїй «Фізиці» і стисле, й дуже близьке до правди окреслення, що це таке – випадок. – І що ж це? – Коли щось робимо з визначеною метою, а з якихось причин отримуємо щось інше, - оте й називаємо випадком; хтось, наприклад, перекопує землю, щоб обробити поле, а викопує – золото. От і вірять, що трапилось це волею випадку, і все-таки – не з нічого. Бо ж і ця знахідка має свої, власні причини; їхній непередбачуваний, негаданий збіг якраз і створює враження, що діє тут випадок. Адже, якби рільник не копав землю, а власник скарбу не зарив його саме у тому місці, то золото так і не було б однайдене. Ось причини випадкового збагачення, що стало можливим із збігу суперечливих причин, а не за наміром діючих осіб. Адже ні той, хто зарив у землю золото, ані той, хто обробляв поле, не припускали, що

скарб колись буде знайдено. Але, як я вже сказала, так підійшло, так воно збіглося, що саме там, де той заривав скарб, цей – копав поле. Тож можемо зробити таке визначення, що випадок – це несподіваний, від збігу причин при якихось діях, непередбачуваний вислід. А до збігу, до зустрічі тих причин призводить уже згадуваний, що з невідхильної сув'язі проступає, несхитний порядок - впливаючи із джерела провидіння, усе суще він розкладає у належному часі й просторі.

Мушу зауважити, - мовив я, - що саме так усе є, як ти кажеш, я згідний з тобою. Але ж чи у тісній сув'язі причин знайдеться якесь місце для свободи нашої волі, а чи навіть душевні порухи людини сковані ланцюгом долі? – Звісно, знайдеться, - запевнила вона, - і не буває такої розумної істоти, що була б позбавлена свободи волі. Адже, що природно може послуговуватися розумом, те має також своє судження, аби щось одне відрізнити від іншого, отже, воно само по собі здатне розпізнавати, чого йому прагнути, чого ж – уникати. Тому-то кожна жива істота поривається до того, що вважає бажаним для себе, що ж оцінює як таке, чого слід уникати, - того сахається. Звідси й судимо, що кожен, хто наділений розумом, має й волю – хотіти чи не хотіти – та не в однаковій мірі. Бо ж у розпорядженні високих, божественних субстанцій – і проникливе судження, і бездоганна воля, і дійова сила в осягненні жадань. А щодо людських душ, то вони, певна річ, свободніші тоді, коли перебувають у спогляданні божественного розуму, менше свободні, коли занурюються у тіло, а ще менше – коли земні члени мов ув'язнюють їх у собі. Але найганебніший вид рабства - коли, віддавшись порокам, душа втрачає владу над власною розсудливістю. Бо коли, відвівши погляд від світла найвищої істини, людина потупить його у щось низьке, млисте, то тут же, мов у хмару, поринає у темін незнання, її скаламучують згубні пристрасті; уступаючи й потураючи їм, вона тим самим допомагає рабствові оволодіти нею, стає у якомусь розумінні полонянкою з власної волі. Але той, хто зором провидіння озирає все із верховин вічності, розпоряджається заздалегідь призначеними нагородами згідно заслуг кожної людини зокрема. Подібно слід міркувати щодо передбачення, а також того, що має відбутись у майбутньому. Бо ж якщо навіть те, що має відбутись у майбутньому, є причиною передбачення, а не навпаки – щось стається тому, що було передбачене, то все одно, хай Бог передбачає прийдешнє, хай

прийдешнє неминуче має прийти, - цього достатньо, щоб не залишити місця для свободної волі. Але яке ж це безглуздя – вважати, що поява перехідних у часі речей може бути причиною предвічного знання! І чому б це мали бути різні речі: вважати, що Бог передбачає прийдешнє з тим, аби воно прийшло, і – припускати, начебто те, що колись трапилось, є причиною найвищого провидіння? До того ж, якщо я знаю, що щось існує, то необхідно, щоб воно таки існувало; так само, коли знаю прийдешнє, то необхідно, щоб воно прийшло; звідси й висновуємо, що неможливо уникнути появи того, про що знаємо наперед. І насамкінець, якщо хтось оцінює якусь річ як таку, якою вона не є насправді, то це не тільки не є знанням, а й вельми далеким від істинного знання про неї, хибним уявленням. Тому-то, коли щось має статись у такий спосіб, що його поява не є ні певною, ані необхідною, то хто б міг знати наперед про те, що воно має статись? Отож, як справжнє знання може мати в собі домішки неправди, так і те, що від нього виникає, не може бути іншим, аніж те, що дає йому початок. А що знання несумісне з неправдою, то причина тут ось яка: кожна річ мусить бути саме такою, якою її охоплює знання про неї.

Тож у який спосіб Бог може знати наперед те непевне прийдешнє? Бо якщо вважатиме, що неминуче станеться те, до чого, можливо, й не дійде, то він помиляється, а таке не лише припустити, а й просто вимовити негоже. Якщо ж він визначатиме прийдешнє як таке, що тут може статись щось, а може й не статись, то що ж це в такому разі за провідущість, якщо вона не містить у собі нічого певного, стійкого? І чим воно відрізняється від того, гідного хіба що сміху, віщування Тіресія: «Що пророкую, те або збудеться, або не збудеться?» Та й чим краще було б божественне провидіння від думки загалу, коли б, як люди того не відають, так і Бог не знав, якою буде розв'язка передбачуваного? Якщо ж у тому найпевнішому джерельному ключі всього сущого не може бути й крихти непевності, то певним є вислід того, що він твердо передбачив для прийдешнього.

Завдання 3. Тертуліан – войовничий прибічник віри, що ставить віру вище розуму. Будь-яке роздумування, філософствування, на його думку, саме є ерессю. «Філософи та єретики розмірковують про одні і ті самі речі, заплутуючи себе одними і тими самими питаннями. Звідки зло і для кого воно. Звідки взялась людина і як вона виникла? Нещодавно Валентин (гностики) запропонував ще питання: Яким є начало Бога? Якщо його послухати, то виходить, що це якийсь

фантом...». Всі вчення філософів та єретиків, на думку Тертуліана, з'явилися після істини. «Істина існувала споконвічно, а заблуда – потім. Вчення наше (*християнство*) є давнішим за будь-яке, тому воно й істинне». «Що є спільного між християнами та єретиками?», – задає він відоме тертуліанове запитання, та стверджує: «Ми не потребуємо ані допитливості після Ісуса Христа, ані досліджень після Євангелія. Пізнання, магія, астрологія, філософія, загалом наука були терпимі тільки до появи Євангелія... Так з появою Євангелія всілякі софісти, астрологи, маги, волхви, філософи неминуче мають бути покараними». Як ці висловлювання характеризують співвідношення релігії та філософії в епоху середньовіччя? Яка Ваша особиста думка з цього приводу.

Завдання 4. Прочитайте уривок твору Святого Августина «Сповідь». Що таке час? Що є мірою часу? Де знаходяться минушина та майбутнє? Як Августин розуміє поняття «вічність». Які гіпотези наводить Августин щодо природи часу?

Частина XXIII Природа часу. Гіпотези

Я чув від одного вченого, що час – це не що інше, як рух сонця, місяця й зір. Я не міг погодитися з цією думкою. Бо в такому разі чому б час не мав бути рухом усіх тіл? Чому? Чи справді, коли б небесні зорі затримались у своєму бігу, а гончарський круг усе б крутився, то вже не було б часу, яким ми вимірювали б його обертання і казали, що воно відбувається або рівномірно, або то повільніше, то скоріше, то триваліше, то коротше? Або ж, коли б ми це з'ясовували, то хіба не говорили б цього у часі? Хіба у словах не було б довгих та коротких складів, Саме тому що одні звучать довше, а інші – коротше?

...А я, зі свого боку, прагну пізнати суть і дійсну природу часу, за допомогою якого ми вимірюємо оберти тіл, що, наприклад, дозволяє нам твердити, що цей час триває удвічі довше, ніж той. Бо ж питаю: оскільки днем називаємо не тривалість перебування сонця над землею, – на основі чого розрізняємо ніч і день, також цілий його обіг від сходу аж до сходу, на основі чого кажемо: «Стільки-то днів проминуло» (дні враховуються із своїми ночами, бо ж ночі скидаються з рахунку), оскільки, як бачимо, день виповнюється рухом сонця і його обігом від сходу й до сходу, – то що ж таке, ще раз питаю, день: сам, чи сама тривалість, у якій він відбувається, чи одне й друге разом? Отже, коли б для сонця вистачило однієї години, щоб воно пройшло свій шлях, то це був би «день». Отже, день – це тривання руху? Але ж,

коли б час від одного сходу сонця до другого сходу дорівнював одній годині і, щоб створити день, сонцю треба було б повторити свої оберти двадцять чотири рази, то це не був би «день». Чи, може, час – це і тривання разом? Але ж тоді не можна було б сказати, що «день» – це коли б сонце зробило свій оберт за одну годину, і навіть тоді, коли б воно затрималося, щоб сплило стільки часу, скільки воно зуживає звичайно на свій повний оберт від ранку до ранку. Отже, я вже не буду питати, що таке «день», а що таке час, – той час, що є для нас мірою сонячного обігу. Хіба ми б не могли сказати, що сонце зробило цей оберт наполовину меншим, ніж звичайно, коли б воно зробило це протягом дванадцяти годин? А порівнявши ці обидва часи тривання, ми могли б стверджувати, що той час є «одиничний», а той «подвійний», хоча інколи обертання сонця від сходу до сходу тривало б протягом «одиничного» часу, інколи – протягом «подвійного». Отже, нехай ніхто не каже мені: «Час – це час небесних тіл»...Отже, я бачу, що час – це своєрідна протяжність. Але чи я це бачу, чи мені тільки здається, що я бачу? Ти, Світло, час у першій фазі діяльності? А щодо безформності цієї невидимої й неупорядкованої землі, то рахунок Ти провадив їй не за днями. Бо там, де немає ні форми, ні ладу, нічого не приходить, нічого не проминає. І там, де цілком відсутня послідовність, немає ні протяжності, ні днів, ні чергування часів. Правдо, висвітлиш мені це!

В чому святий Августин вбачає природу зла?

Частина III Джерело зла і відповідальність людини. В чому джерело зла?

Однак я, хоча дотепер вважав і був твердо переконаний, що Ти недоступний для жодної скверни, зміни і будь-якої переміни, Ти наш Господь, Правдивий Бог, що створив не лише наші душі, а й наші тіла, і не тільки наші душі й тіла, а й усіх і вся, та все-таки питання про причину зла не було в моїх очах ані вияснене, ні розв'язане як слід. Хоч би яке було походження цієї причини, я бачив, що повинен так повести свої пошуки, щоб ця причина не змушувала мене вірити, що незмінний Бог підлягає зміні; бо інакше я б став тим, чого сам шукав. Мене піднімало до Твого світла хіба лиш те, що я був певен не так того, що живу, як того, що маю волю. Так само, коли я чогось хотів або не хотів, я був абсолютно певний, що це саме я хочу або не хочу, і мені ставало щораз ясніше, що саме в цьому причина мого гріха. А стосовно того, що я робив проти волі, то мені здавалося, що я

піддавався чийсь дії, а не сам діяв, і я вважав, що це не вина, а кара. Коли ж я думав про Твою справедливість, то вже не вагався визнати, що Ти караєш мене справедливо. Однак згодом я знову повторював: «Хто ж створив мене? Чи ж добрий Бог, який є самою добротою? Звідки в мені береться бажання зла, а зовсім не бажання добра? Невже це для того, щоб я зазнав кари, на яку справедливо заслужив? Хто ж уклав це в мене, хто засіяв у мене те зерно гірчиці, якщо мене в цілому створив мій найсолодший Бог? Коли ж винуватець цього сатана, то звідки взявся сам сатана? Бо якщо внаслідок підступності і своєї волі ангел перемінився на сатану, то звідки зродилася в ньому ця зла воля, що перемінила його на сатану, коли його всього створив ангелом найкращий Творець?» Не раз і не двічі пригнічували й душили мене такі думки. Але все-таки я не скотився у прірву блуду, де «ніхто не сповідається Тобі», де воліють мати переконання, що радше Ти можеш піддатися злу, аніж його вчинить людина.

Так, я був переконаний, що Твоє творіння обмежене, сповнене Твоїї безконечності, і я повторював: «Ось Бог, ось його творіння; Бог добрий і набагато кращий за Свої творіння; а тому, що Він добрий. Він не міг створити їх іншими, як тільки добрими; ось як Він обіймає і сповняє їх. Отже, де ж зло? Звідки ж воно походить? Як закрадається воно сюди? Який корінь його, який зародок? А може, зла взагалі не існує? І, може, тому ми боїмося його? Остерігаємося того, що не існує? А коли ми боїмося його без причини, то напевно сам страх – це зло, що даремно жалить і мучить наше серце; і зло стає тим більшим, чим менше в ньому причин для страху, а ми боїмося його. Отже, або існує зло, якого ми боїмося, або зло – це вже те саме, чого ми боїмося. Звідки ж походить зло, коли Бог, сам будучи добрим, створив усе добре? Правда, це Добро, найбільше й найвище, створило речі менш добрі за нього, однак і Творець, і створіння – усі разом добрі. Звідкіля ж береться зло? А може, та матерія, з якої Він створив ті твори, була зла, а Він, оформивши й упорядкувавши, може, залишив у ній щось зле, чого не перемінив на добро? Але чому ж? Хіба ж Він не мав сили? Він, Всемогутній, міг перетворити її й перемінити таким чином, щоб у ній не лишилося ні крихітки зла! Чому ж урешті саме з цієї матерії Він хотів зробити щось, а не міг ужити Своєї Всемогутності, аби знищити її зовсім? Чи ж могла б ця матерія існувати проти Його волі? А якщо вона була вічна, то чому дозволив їй існувати незмінною так довго, протягом проминаючих безконечних віків, і щойно так пізно рішився

щось із неї зробити? Або якщо Він несподівано відчув волю робити щось, то чому не міг у своїй Всемогутності краще зробити так, щоб вона перестала існувати, а щоб тривав тільки Він Сам, Він, Добро абсолютно правдиве, найвище й безконечне? Або, якщо це не було добре і якщо б Він, будучи добрим, не створив і не заснував чогось доброго, то чи не мав би Він ту злу матерію усунути й знищити дотла, замінивши її доброю, з якої міг би створити все? Бо ж Він не був би Всемогутній, коли б не міг створити нічого без допомоги цієї матерії, якої Він Сам не створив.

Завдання 5 Що таке проблема теодицеї? Як вона розкривається в цитаті Татіана: «Бог був в началі всього, а начало – є розумна сила. Господь до створення світу був один, з ним існувало як розумна сила і саме Слово, що було в ньому. Волею його простої сутності зчинилося Слово і слово зчинилося не даремно – воно стає первонародженою справою Отця. Воно є начало світу. Це слово сотворило ангелів і людей, які є добрими, оскільки вільно не переступають волю Бога. Один з ангелів постав проти творця і став демоном, за яким послідувала частина ангелів, ставши демонами, які ввели долю, чужу справедливості. Внаслідок цього в світі стало гірше жити. Свободна воля згубила нас: будвши вільними, ми зробились рабами, продали себе через гріх: ми самі створили зло».

Завдання 6. Передумовою моральної поведінки людини Фома Аквінський вважає свободу волі – свободу вибору між добром і злом. Добро, на його думку, пов'язане з божественною благодаттю, благом. Зло – менш довершене благо, яке допускається Богом заради того, щоб в світі здійснились усі ступені довершеності. Кінцева мета людини і сенс її життя полягають у пізнанні, спогляданні та любові до Бога. Шлях до цієї мети переповнений випробуваннями, розум веде людину до морального порядку, який втілює божественний закон; розум показує, як треба вести себе, щоб досягти вічного блаженства і щастя. Порівняйте ці уявлення про розум із поглядами Тертуліанана. Хоч догматика та віровчення християнства залишаються незмінними, світогляд апологетики та схоластики суттєво різняться. В чому полягає дана відмінність?

Завдання 7 Розкрийте проблему універсалій та речей як філософську проблему загального та одиничного.

Завдання. 8. Іоганн Скотт Еріугена, прагнучи діалектично синтезувати протилежності, далеко відходить від ортодоксальних

позицій щодо догмату творення, зближуючи творене і творця і вдаючись до пантеїзму. У дусі неоплатонізму творення розглядається як сходження від вищого до нижчого, при чому видається, що якщо творення світу – це його гріхопадіння, то повергнення світу до Бога – спокутування. Виходить, все творене, індивідуальне, одиничне первинно має есхатологічну, кінцеву мету. Прокоментуйте від себе ці ідеї. Обґрунтуйте, чому Еріугена виступає як платонік та реаліст.

Завдання 9. Поясніть логіку розгортання філософського діалогу середньовіччя:

- А) Вірю, бо абсурдно (Квінт Тертулліан)
- Б) Розуміння є винагородою за віру (Аврелій Августин)
- В) Вірю, щоб розуміти (Ансельм Кентерберійський)
- Г) Розумію, щоб вірити (П'єр Абеляр)

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

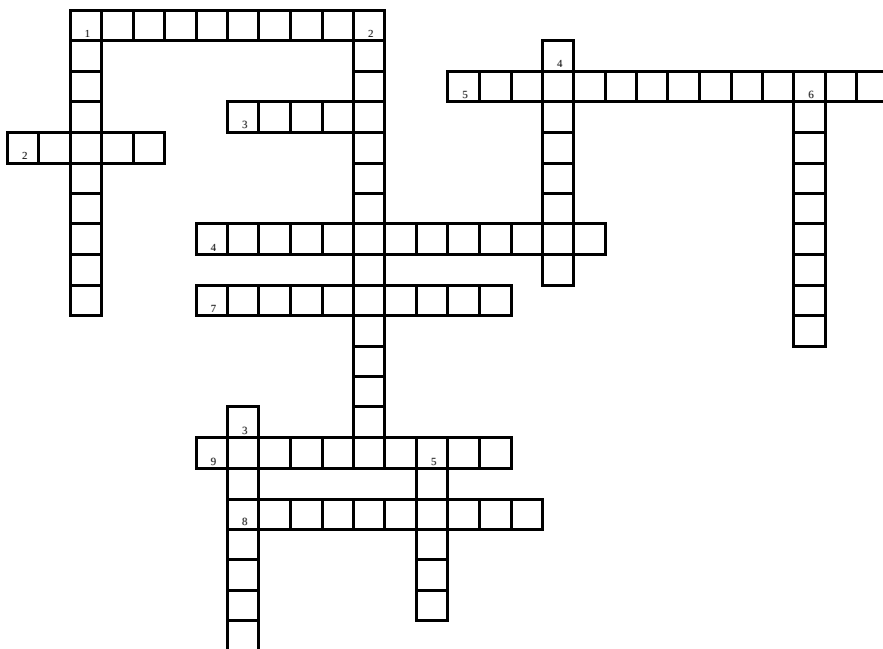
1. Часові межі середньовічної філософії
2. Роль вчень Платона і Аристотеля у формуванні середньовічної філософії
3. Чому тринітарна проблема є ключовою для формування середньовічної філософії?
4. Що таке гностицизм та маніхейство? Їх представники та їх погляди.
5. Що таке аріанство?
6. Охарактеризуйте ареопагітику як синтез християнства та неоплатонізму.
7. Як різнились у своєму ставленні до античної філософії західна і східна апологетика?
8. Як ви розумієте таке положення апологетики як «примат віри».
9. Постать Філона Олександрійського.
10. Патристика середньовічної філософії.
11. Поясніть сутність середньовічного реалізму (Ансельм Кентерберійський).
12. Поясніть сутність середньовічного номіналізму (Росцелін).
13. Оцініть роль схоластики у становленні філософської думки.
14. Томізм - вчення Фоми Аквінського.

15. Особливості філософії середньовіччя.

16. Як змінюється в епоху середньовіччя у порівнянні з античною філософією висвітлення антропологічної проблематики? Чи можемо ми стверджувати, що у порівнянні з античністю світогляд отримав антропологічну спрямованість?

ТЕМА 5 ФІЛОСОФІЯ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота над категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Соціальний утопіст епохи Ренесансу. 2. Гуманіст епохи Відродження, автор «Божественної комедії». 3. Провідний діяч реформації. 4. Картина світу, встановлена завдяки науковим розвідкам М.Коперніка. 5. Філософське спрямування епохи ренесансу, орієнтоване на пізнання природи. 6. Науковець епохи Відродження, що зауважував на відносність моральної поведінки

державця. 7. Історичний період, культура якого відроджувалась впродовж епохи Ренесансу. 8. Течія в філософській думці, що змінила бачення християнської релігії. 9. Відомий твір Т.Мора. 10. Відомий філософ та природознавець епохи Відродження, страчений на вогнищі за своє світобачення.

По вертикалі. 1. Філософ епохи Ренесансу, основною проблематикою роздумів якого постала гносеологія. 2. Провідне положення світогляду епохи Ренесансу. 3. Один з основоположників гуманізму епохи Ренесансу. 4. Ставлення до проблеми людини в епоху Ренесансу. 5. Соціальний інститут, проти якого виступали філософи епохи Ренесансу. 6. Італійське місто – осередок неоплатонізму епохи Ренесансу.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Що характеризує натурфілософію Відродження: геоцентризм чи геліоцентризм?

2. Дайте порівняльний аналіз понять «атеїзм», «теїзм», «пантеїзм», «деїзм».

3. Дайте порівняльний аналіз понять: «гуманізм», «індивідуалізм», «егоїзм».

4. Ми визначили середньовічний світогляд як антропологічний, але чи був він гуманістичним? Конкретизуйте зміни як відбулись у сприйнятті людиною світу і самої себе в епоху Ренесансу.

5. Як у філософії епохи Ренесансу у розумінні людини між собою співвідносяться антропоцентризм, гуманізм та індивідуалізм?

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Своє розуміння світу відомий філософ епохи Відродження М.Кузанський формулює таким чином: «Сказати, що кожне у кожному, значить те саме, що Бог через усе – в усьому і все через усе – в Бозі». «Бог є згорнутість всякого буття будь-якої існуючої речі і створюючи, він розгорнув небо і землю». Як ви охарактеризуєте дані світоглядні уявлення (матеріалізм, ідеалізм, дуалізм тощо)? Обґрунтуйте своє твердження.

Завдання 2. Перечитайте уривки твору Т. Компанелла «Місто Сонця» Мор. Яку думку маєте Ви щодо приватної власності і братерських відносин в суспільстві?

Ч е р н е ц ь. А тепер поясни, будь ласка, їхній устрій - установи, посади, обов'язки, виховання, спосіб життя,- що це таке: республіка, монархія чи аристократія? 26

Г е н у е з е ц ь. Народ цей прибув з Індії, втікаючи від навали монголів, що спустошили країну, а також від розбійників і гнобителів. На новому місці цей народ вирішив удатися до філософського способу життя на основі спільного володіння благами. І хоч спільність жінок не знайшла схвалення серед решти населення, у самому місті вона міцно утвердилась на тій підставі, що в них усе спільне. Розподіл усіх благ - у руках службовців, однак блага вважаються спільною власністю настільки, що ніхто тут не може собі нічого привласнити. Будь-яка власність, на погляд соляріїв, виникає й утверджується через те, що кожний з нас має власне житло, власну дружину і дітей. Звідси породжується себелюбство, бо, намагаючись здобути синові багатство й почесні та залишити йому в спадщину великий маєток, кожний з нас стає розкрадачем громадського добра. Багачеві й вельможі, звісно, нічого боятись, якщо ж людина слабка, бідна чи низького походження, то може стати скнарою, зрадником і облудником. Коли ж позбутися себелюбства, то залишиться тільки любов до громади.

Ч е р н е ц ь. Але в такому разі ніхто не захоче працювати, розраховуючи на те, що буде жити з праці інших; такий закид уже зробив Платонові Арістотель.

Г е н у е з е ц ь. Я не маю звички сперечатися, та все ж запевняю тебе, що вони палають такою любов'ю до батьківщини, яку годі собі уявити. Ця любов у них дужча, ніж у римлян, що, як відомо з переказів, добровільно йшли на смерть за батьківщину; дужча вона тому, що солярії в більшій мірі зреклися приватної власності 27. Щодо мене, то я переконаний: якби наших ченців і кліриків не спокушала до гріха жадаба почесей, то й вони б не розпаскуджувалися, не прагнули власності, а більше дбали про добро своїх ближніх.

Ч е р н е ц ь. Цю думку висловив, здається, святий Августин 28, та я вважаю, що дружба серед таких людей не може мати практичних виявів, оскільки вони не мають змоги робити одне одному взаємні послуги.

Г е н у е з е ц ь. Навпаки, для цього у них великі можливості. Щоправда,- і це варто підкреслити, - вони не мають потреби обмінюватись подарунками, бо кожен одержує все необхідне від громади, до того ж службовці пильно стежать за тим, щоб ніхто не

одержував більше, ніж йому належить, і водночас щоб нікому не було відмовлено в найнеобхіднішому. А дружба в них виявляється на війні, під час хвороби, при змаганні в науках, коли вони допомагають одне одному і діляться знаннями; крім того, дружба в них знаходить вияв у похвалах, словах заохочення, взаємодопомозі при виконанні громадських обов'язків, взаємовиручці. Ровесники називають один одного братами, а молодших на двадцять два роки називають синами 29. Службовці пильно стежать, щоб ніхто нікого не скривдив і щоб стосунки між людьми були істинно братські.

Які з перерахованих автором вимог до правителя Ви підтримуєте? Які вимоги додали б до означених автором?

Г е н у е з е ц ь. ...титул **О** може дістати лише той, хто знає історію всіх народів, їхні звичаї, релігійні обряди, закони, устрій республік і монархій, життєпис законодавців і винахідників наук та ремесел, будову й історію неба та землі. Він повинен також знатися на всіх ремеслах (це нескладно, бо за якихось два дні завдяки практиці й малюнкам, що полегшують засвоєння того чи іншого ремесла, можна навчитись одного з них, не набуваючи, зрозуміло, великої вправності). Не менш важливо знати фізику, математику й астрологію. Знанню мов для кандидата на цю високу посаду не надається великої ваги, тому що в цій країні багато перекладачів, роль яких виконують граматика. Зате конче потрібно для нього досконало опанувати метафізику й теологію, збагнути коріння, основи й суть усіх наук і мистецтв, подібності й відмінності між речами, збагнути необхідність, призначення й гармонію світу, міць, мудрість та любов божу, ступені буття та його відповідники в явищах небесних, земних, морських та божественних у такій мірі, в якій це доступно для смертного. Йому слід також вивчити твори пророків і астрологію. Таким чином, вони вже заздалегідь знають, хто стане **О**. Однак ніхто не може удостоїтися цієї почесності до того, як йому сповниться тридцять п'ять років. Ця посада лишається незамінною, поки знайдеться хтось мудріший від попередника та придатніший для керування країною.

Чи можуть мудреці добре правити?

Ч е р н е ц ь. Хіба може яка-небудь людина опанувати всі ці премудрості? Та й не здатний, по-моєму, керувати державою той, хто з головою поринув у науку.

Г е н у е з е ц ь. Таке саме зауваження зробив їм і я, на що вони мені відповіли: «Ми, звичайно, певні того, що всебічно освічена

людина мудро керуватиме державою, на відміну від вас, бо ви ставите на чолі уряду неуків, вважаючи їх здатними керувати тільки тому, що вони знатного походження або ж є обранцями панівної верстви. Наш **О** навіть при цілковитому браку досвіду в керуванні державою ніколи не стане ні мучителем, ні злочинцем, ні тираном саме через те, що наділений глибокою мудрістю. Щоправда, твій сумнів має сенс, але тільки для вас, оскільки ви вважаєте найвченішим того, хто краще знає граматику чи логіку. Арістотеля або якогось іншого автора. Для здобуття такої мудрості потрібна лише рабська пам'ять і марудна праця. Оволодіваючи такою мудрістю, людина тупіє, бо не намагається збагнути суть речей, а лиш засвоює книжні слова, тобто мертві знаки речей, що принижує душу. Як наслідок людина не здатна зрозуміти, яким чином бог керує світом, не знає звичаїв і законів, притаманних природі й різним народам. Цього не можна сказати про нашого **О**. Хіба спроможний оволодіти стількома мистецтвами й науками той, хто не вирізняється винятковим і всебічним обдарованням, отже, й неабиякою здібністю правити державою? А крім того, людина, що займається лише однією наукою, виявляє хист до однієї галузі знання, до того ж почерпнутої з книг, не знає як слід ні її, ні інших, прирікає себе на відсталість і зашкарублість. Це не загрожує людині з гнучким розумом, яка сприймає різноманітні знання і від природи здатна проникати в суть речей. Саме такий розум повинен мати наш **О**. Крім того, як сам бачиш, у нашому місті знання здобувають з такою легкістю, що учні за один рік досягають більших успіхів, аніж у вас за десять чи п'ятнадцять років. Можеш сам перевірити на наших дітях». Мене вразила слухність цих міркувань, до того ж я перевінив знання дітей, які добре розмовляли моєю рідною мовою. Бо так у них водиться, що кожна трійка учнів повинна знати або нашу мову, або арабську, або польську, або якусь іншу. Дозвілля дітям влаштовують у такий спосіб, щоб, відпочиваючи від занять, вони збагачувалися новим умінням. З цією метою їх виводять загонами в поле - бігати, стріляти з лука та аркебузи, метати спис, полювати на диких звірів, розпізнавати трави, камені й таке інше, а також вчитися хліборобства і тваринництва. Трьом співправителям Сонця належить опановувати лише ті науки, що стосуються підпорядкованих їм справ: потрібні кожному з них загальні знання вони здобувають у наочний спосіб, але свою науку знають до тонкощів і, природна річ, краще, ніж хто-небудь інший. Наприклад,

Сила досконало вміє їздити верхи, шикувати військо, знається на побудові табору, виготовленні всілякої зброї і військових машин, володіє військовими хитрощами і взагалі всією військовою справою. Проте ці співправителі неодмінно повинні бути й філософами, істориками, політиками та фізиками.

Чи погоджуєтеся Ви з визначеною автором причиною існування зла?

Г е н у з е ц ь. Вони глибоко впевнені, що в світі дедалі більше панує неправда; що люди вже не керуються світлими і високими пориваннями; що чесні люди зазнають переслідувань і їх зневажають; що мало не скрізь при владі стоять негідники. ...Гадають також, що від батьків до дітей переходить у спадщину скоріше тяжка кара за провину, ніж сама провина 106. З іншого боку, відповідальність за провини синів падає на батьків через те, що вони легковажно поставились до дітородіння і зробили це у невідповідний час та в невідповідному місці, занедбали справу виховання дітей, погано вчили їх і наставляли. Тим-то солярії величезну увагу приділяють дітородінню й вихованню, виходячи з тої точки зору, що вина і кара як батьків, так і дітей обертається лихом для всього суспільства. Доводять, що в наш час усі держави потрапили в скруту. Але, що набагато гірше, цей жалюгідний стан люди називають миром і благоденством і роблять це тільки тому, що не відають, у чому полягає справжнє добро, і тому, що вірять, начебто світом керує сліпа випадковість. Насправді, однак, хто уважно приглянеться до будови всесвіту і пізнає анатомію людини (її вони вивчають часто-густо на трупах страчених злочинців), а також анатомію рослин і тварин, як і дію їхніх більших і менших органів, той врешті-решт на весь голос визнає мудрість і передбачливість бога. Отже, людина повинна цілком покластися на свою віру і повсякчасно славити небесного творця. Одначе виконувати цей обов'язок завжди й у всьому може тільки той, хто глибоко вивчить і збагне творіння бога, дотримується його заповідей і в своїх учинках керується мудрими настановами, як-от: «Чого не бажаєш собі самому, не роби того іншому», або: «Що ви хочете, аби люди робили вам, робіть і ви їм». Звідси випливає таке: якщо ми вимагаємо пошани і подяки від наших дітей і від людей за ту крихітку добра, яке ми їм робимо, то в далеко більшому боргу ми у бога, від якого все одержуємо, всім йому зобов'язані й повсюдно з ним живемо. Хвала йому повік!

В чому ви вбачаєте наступність концепції Т.Мора з концепціями Платонівської ідеальної держави?

Примітки

26. Запитання поставлено в дусі схеми Арістотеля, який у третій книзі «Політики» розрізняє три форми державного ладу: республіку (владу переважної більшості народу), м о н а р х і ю (владу однієї особи) і аристократію (владу жменьки осіб).

27. Усуспільнення власності Кампанелла широко відстоює в творі «Політика», додатком до якого було «Місто Сонця».

29. На думку Лафарга, Кампанелла впровадив такі форми звертання, використавши описи життя деяких племен Південної Америки в творах тогочасних мандрівників.

106. На думку соляріїв, діти успадковують від батьків лише фізичні вади, а не відповідальність за моральну недосконалість людства.

Завдання 3. Як саме розуміє Е.Роттердамський «дурість» і «мудрість»? Чи погоджуєтесь Ви з Еразмом Роттердамським, що дурість могутніша від мудрості?

Розмірковуючи над соціальним становищем людини, філософ вважає, що істинна знатність полягає в активності та постійній боротьбі за моральне удосконалення. Природна обдарованість не є вирішальною в досягненні людського благополуччя і шляхетності; вирішальним мусить бути виховання й освіта (пізніше це твердження стане головною ідеєю епохи Просвітництва). З позицій індивідуалізму Еразм Роттердамський вважає, що народ - це гігантський, багатоголовий звір, змушений здебільшого звертатися до безмежної прихильності дурості. «Фортуна, - пише він, - любить людей не занадто великорозумних, але відважних, які повторюють «Будь що буде!». А мудрість робить людей боягузливими, і тому на кожному кроці бачимо мудреців, які живуть у бідності, в голоді, всюди зустрічаючи презирство і ненависть. До дурнів же плывуть гроші, вони тримають у своїх руках владу і всіляко процвітають».

«Більшість людей є дурні, і кожний дуріє на свій лад». Кількість проявів дурості нескінченна. Дурість багата на колективні прояви, найбільший з них - війна, приваблива для тих, хто її не знає. Дурістю керуються всі люди, всі нації. Віра також споріднена з деякими видами дурості; з мудрістю вона несумісна. Чому дурість могутніша від мудрості? Тому, що сфера чуттєвості, пов'язана зі всім тілом людини, набагато ширша і складніша від сфери розуму,

сконцентрованого тільки в голові. Могутність чуттєвості непоборна, і нема сенсу думати про моральні принципи, повністю звільнені від неї.

Завдання 4. Видатний гуманіст епохи Ренесансу Лоренцо Валла зазначає «Не до доброчесності, але до насолоди заради неї самої потрібно прагнути як тим, хто бажає радіти в цьому житті, так і тим, хто бажає радіти в майбутньому».

Завдання 5. Чи відповідні Ваші уявлення про керівника баченню Н.Макіавеллі?

«...Мудрий правитель не може і не повинен залишатися вірним своїм обіцянкам, якщо це не завдає шкоди його інтересам і якщо зник привід, який спонукав його дати обіцянку. Ця порада була б хибною, якби люди чесно виконували обіцянки, але люди, будучи поганими, обіцяного не виконують, через що й тобі потрібно поводитися з ними так само. А достатній привід порушити обіцяне завжди можна відшукати. Цьому існує багато прикладів: скільки угод про мир, скільки договорів не набрало чинності або зникло даремно внаслідок того, що правителі порушували свої обіцянки, і завжди вигравав той, хто мав природу лисиці. Однак цю природу потрібно ще вміти замаскувати, потрібно бути великим брехуном і лицеміром; а люди настільки довірливі та настільки зайняті своїми буденними потребами, що той, хто обманює, завжди відшукає того, хто дозволить себе обманути...

...Правителю не обов'язково мати всі достоїнства, але необхідно удавати, що вони є. Мати ці достоїнства і обов'язково їх дотримуватися шкідливо; тоді як удавати, що вони є, - корисно. Іншими словами, перед людьми потрібно виглядати милосердним, вірним обіцянкам, милостивим, не лицемірним, благочестивим - і бути таким насправді, але в той же час зберігати внутрішню готовність виявити і протилежні якості, якщо це буде потрібно».

Завдання 6. Дж.Бруно зазначав: «Хто хоче пізнати найбільші таємниці природи, нехай розглядає і спостерігає мінімуми і максимуми протиріч і протилежностей. Глибока магія полягає у вмінні вивести протилежність, попередньо відшукавши току єднання». Чи можна назвати даний принцип пізнання діалектичним? Чому? Чи заперечує діалектика існування Бога взагалі (наприклад як у Геракліта)?

Завдання 7. Б.Паскаль зазначав стосовно Всесвіту: «Мене жахає вічне мовчання цих безмежних просторів». Вважається, що

становлення геліоцентричної картини світу спричинило світоглядний переворот, який призвів до «вибуху» наукових пошуків людства. Ви згодні? Чому, як вивважаєте, сформувалась така думка?

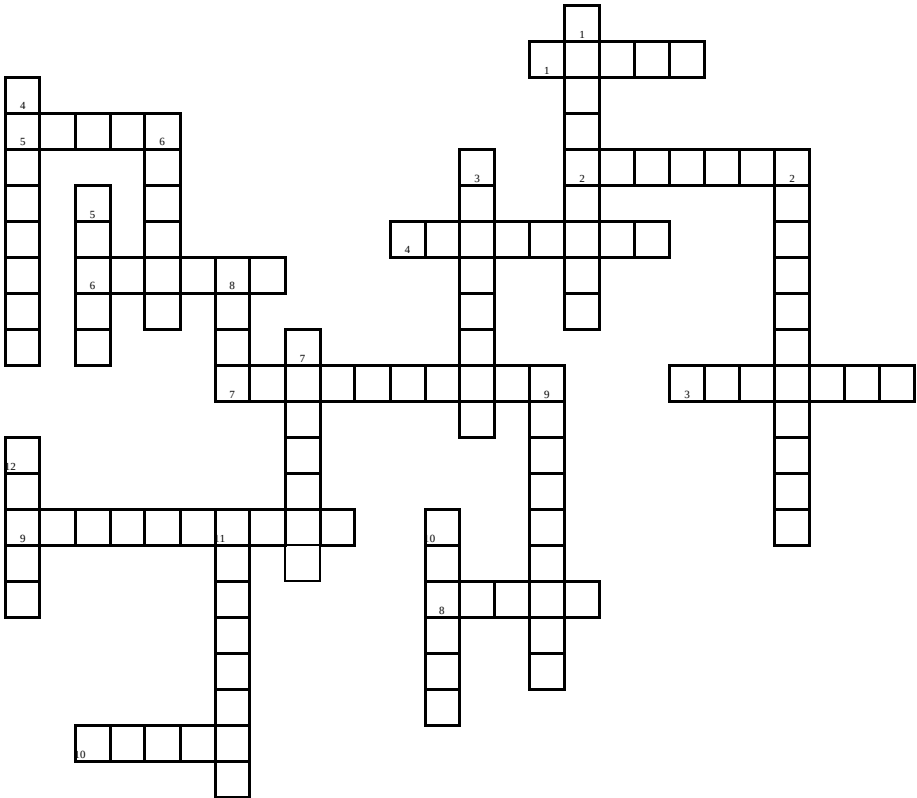
Завдання 8. Єдність світу на думку неоплатоніків представлена духовним коловоротом любові, краси і насолоди. На думку М.Фічіно: «Це єдине коло, що йде від бога до світу і від світу до Бога називається трьома іменами: оскільки воно має начало і потяг до Бога – іменується красою, оскільки перейшовши і світ, воно охоплює його – любов'ю; оскільки, вертаючи до свого творця, єднається з ним - насолодою». Як змінюється розуміння Бога, краси та любові у порівнянні із середньовіччям. Чому подібні твердження у філософії класифікуються як неоплатонізм.

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Охарактеризуйте антропоцентричне мислення.
2. Визначте місце натурфілософії Відродження у становленні перетворюючого світовідношення.
3. Загадайте тертуліанові висловлювання на адресу філософії та науки. Чи втрачають вони актуальність в епоху Ренесансу, чому? Як змінюється бачення ролі філософії і науки в житті людини і суспільства?
4. Як ви вважаєте, чи актуальні сьогодні ідеї громадянського гуманізму?

ТЕМА 6 ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ І ПРОСВІТНИЦТВА

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Основоположник емпіризму. 2. Французький просвітник. 3. Праця Ф.Бекона, присвячена науковому методу, «Новий...». 4. Метод пізнання, стверджуваний філософами-емпіристами. 5. Головний предмет філософії за Ф.Беконем, який має підняти науку на якісно новий рівень. 6. Представник сенсуалізму. 7. Соціальний устрій, що створив умови для виникнення філософських побудов Нового часу. 8. Якщо у Середньовіччі філософія була

прислужницею теології, то в епоху Нового часу вона використовувалась для потреб... 9. Філософська позиція, яка зміст людської свідомості пояснює виключно через зміст людських відчуттів. 10. Галузь філософії, до сфери якої можна віднести науковий доробок Б.Спінози.

По вертикалі. 1. Філософ, основним об'єктом наукової думки якого постала людина. 2. Напрямок філософії нового часу, який стверджував провідну роль теоретичного мислення в процесі пізнання. 3. Метод пізнання, стверджуваний філософами-раціоналістами. 4. Філософський напрям Нового часу, що єдиним джерелом знання визнає факт та відчуття. 5. Основоположник теорії суспільного договору. 6. Основоположний раціоналістичної філософії. 7. Голландський філософ, онтологічні побудови якого стверджували ідеї пантеїзму. 8. Англійський філософ, автор ідеї, що свідомість людини від народження як «tabula rasa», що суперечить картезіанським уявленням про вроджене знання. 9. Автор концепції географічного детермінізму. 10. Субстанція за Г.Лейбніцем. 11. Твір Ф.Бекона, присвячений питанням державного облаштування. 12. Просвітник, автор системи прямої демократії.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Позначте часові межі епохи Нового часу. Відносно чого він новий?

2. Емпіризм і раціоналізм. В чому схожі і чим різняться ці напрямки філософування?

3. Які граничні погляди на природу людини містить вислів Б.Паскаля: «людина це - мислячий очерет», її сила полягає в тому, що «думкою вона обіймає Всесвіт, який просторово поглинає її як точку».

4. Як ви поясните вислів Б. Спінози : «Свобода є пізнана необхідність».

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Прокоментуйте твердження Ф.Бекона, щодо визначення методів пізнання як: шляху мурахи – збирання фактів; шляху павука - виведення умовиводів із власної голови; шляху

бджоли – якісне переструктурування знання. Чи зберігають свою актуальність окреслені підходи пізнання сьогодні?

Завдання 2. Наведіть приклади (згадайте конкретні ситуації) коли означені Ф.Беконом причини не дозволяють людині адекватно сприймати навколишній світ.

- недосконалість людських органів чуття (ідоли роду);
- індивідуальні особливості сприйняття (ідоли печери);
- словесна плутанина (ідоли площі);
- хибні філософські теорії (ідоли театру).

Завдання 3. Як ви розумієте відоме висловлювання Р.Декарта «Я мислю, значить я існую»? Порівняйте його з висловлюванням Дж.Берклі «Існувати, значить бути сприйнятим».

Завдання 4. На думку Р.Декарта людина, поетапно рухається до знання наступним чином: розкладає, аналізує, синтезує, структурує. Назвіть умову за якої цей шлях здобуття знань не призведе до помилок.

Завдання 5. Філософію Декарта характеризують як субстанційний дуалізм. Продемонструйте, де саме в її положеннях це проявляється.

Завдання 6. Б.Спіноза ототожнює Природу і Бога, і нарікає цю єдність субстанцією. Виходячи з цієї максими, субстанція є безкінечною і спричиняє сама себе («causa sui»). Конкретними проявами субстанції є речі – модуси. Яке розуміння світу обґрунтовує означене поняття «субстанція»?

Завдання 7. Теорія пізнання Б.Спінози містить відомості про три види пізнання: чуттєве (нечітка уява), розумове (пізнаваними є лише атрибути субстанції), інтуїтивне (здатність осягнути сутність – найвище бачення речей дає можливість зрозуміти знання). Назвіть «продукти» (результати) кожного з означених рівнів знання. Як Ви розумієте вислів «розуміти знання»?

Завдання 8. Визначте принцип на якому вибудовує свою філософію Г.Лейбніц:

1. Субстанція схильна до діяльності. Субстанція має форми. Монада є субстанційною формою. Тобто монада не є матеріальною, не є протяжною. Її поява, як і її зникнення, пов'язані з божественним актом.

2. Монада не підвладна зовнішнім впливам. Між монадами існують відносини гармонії – жодна з них не впливає на інших.

Гармонію монади знаходять в Богові. Він є монадою монад, Абсолютною монадою. Він владнав все таким чином, що автономні зміни в середині однієї монади не спричиняють дисгармонію в інших монадах. Відповідність монад обумовлена Богом. В такий спосіб буття протилежностей Г.Лейбніц вміщує у загальне буття.

3. Монади здатні уявляти. Ця їх якість осмислюється Г.Лейбніцем двоїсто: з одного боку, монади відрізняються одна від одної своїми уявленнями, а з іншого боку, саме можливість уявляти забезпечує всезагальність монад (внутрішні зміни являють рух множини). Таким чином за зовнішніми ознаками монади тотожні, але відрізняються внутрішніми змінами. Монада змінюється за рахунок мінливості власних уявлень (перцепцій), але при цьому залишається собою.

4. «Будь – яка множина міститься в єдності» - узагальнює Г.Лейбніц.

5. Монади утворюють матерію. Їх здатність в матерії Г.Лейбніц характеризує як невиразність уявлень, приголомшливий стан, що унеможлиблює розрізнення, бажання, чи діяльність. Це можна вважати визначенням матерії.

6. Спираючись на попередню тезу, Г.Лейбніц робить висновок, що усе матеріальне є таким, що уявляє, а значить і діє. Найвищим ступенем уявлення-перцепції є свідомість. Критерієм свідомості є виразність, погідність. Свідома монада відрізняється від матеріальної монади ясними уявленнями. Перцепції свідомості Г.Лейбніц називає апперцепціями.

7. Тіла є агрегати монад. Оскільки монади відрізняються своїми уявленнями, то відмінності речей містяться в них самих (знову ж, будь яка множина міститься в єдності).

Співвіднесить принципи всезагальності і всеєдності Б.Спінози та вихідний принцип Г.Лейбніца.

Завдання 9. Синтезування емпіричних і раціоналістичних методів пізнання Т.Гоббсом отримало вигляд «обертання методу» - наше пізнання починається з відчуттів, які ми осмислюємо і, намагаючись поточнити отримані знання, знов наворачтаємось до відчуттів, потім осмислюємо їх також. Пояснить в якій спосіб Т.Гоббс отримує нове знання в ході застосованого синтезу.

Завдання 10. Т.Гоббс зазначав: «Немає жодного поняття в людському розумі, яке не було б породжене спершу, цілком або

частково, в органах чуття». Декарт заперечу, говорячи, що «немає нічого в розумі, чого не було б в чуттях, окрім самого розуму». З якою позицією згодні особисто ви? Чи вважаєте ви що позиція Гоббса обґрунтовує відмову від теоретичного, а позиція Декарта – від практичного пізнання?

Завдання 11. З поданих відомостей про філософію Д.Локка зробіть висновок щодо особливості мисленевого синтезу, застосованого мислителем. Д.Локк не протиставляє, а пов'язує одне з одним емпіричний і раціональний методи пізнання: «...в інтелекті не має нічого, чого не було в чуттях». Філософ помічає, що найпростіші ідеї – «simple ideas» – акумулюються в свідомості людини безпосередньо із сприйняття, в якому узагальнюються нюанси відчуття, або в рефлексивній дії у внутрішніх визначеннях свідомості. До ідей, породжених сприйняттям відносяться уявлення про світло, колір, смак й ін. Результатом рефлексії постають форма, рух і спокій. Складні ідеї (напр. віра, сумнів) постають в процесі роботи інтелекту, в порівнянні і синтезуванні деяких уявлень в нове. Інтелект Д.Локк розуміє як схоплення абстрактних відчуттів, що містяться в предметах. Істина ж виявляється у відповідності наших уявлень самому предмету.

Розмірковуючи про методи пізнання, Д.Локк створює мисленнєвий синтез в результаті якого з'являється поняття «свідомість». Д.Локк коментує шлях від предмету до свідомості суб'єкту наступним чином:

1. одиничне є джерелом загальних уявлень;
2. свідомість - це *tabula rasa* (чиста дошка);
3. ідеї з'являються в свідомості через досвід;
4. досвід – це форма предметності; те, що знаходиться в нашій свідомості і по відношенню до неї є предметним.

Завдання 12. Т.Гоббс, говорячи про природний стан, характеризував його як «війну всіх проти всіх», за якої «людина людині вовк». Дж.Локк в той же час стверджував прямо протилежне. Поясніть таку відмінність у поглядах на природний стан.

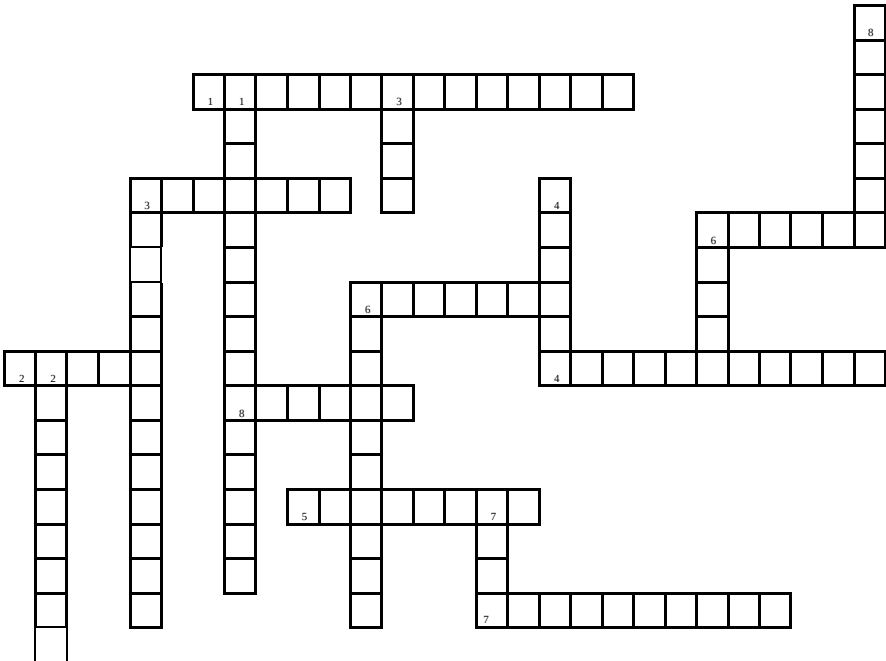
Завдання 13. Як Ж.-Ж. Руссо формулює головну ілюзію людського буття? «Людина народжується вільною, але навкруги геть усі в кайданах. Той, хто вважає себе володарем інших, насправді, більше є рабом ніж вони...»

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Які якості Д.Локк вважав вторинними: густина, протяжність, число чи колір, смак, звук?
2. Які якості, за Д.Локком, є первинними: смак, звук, колір чи форма, простір, рух, спокій?
3. Виберіть правильну відповідь. Назвіть основні форми логічного пізнання: висновок, математизація, судження, спостереження, поняття.
4. Виберіть правильну відповідь. Назвіть основні форми чуттєвого пізнання: поняття, відчуття, сприйняття, судження.
5. Загадайте тертуліанові висловлювання на адресу філософії та науки. Чи втрачають вони актуальність в епоху Нового часу, чому? Як змінюється бачення ролі філософії і науки в житті людини і суспільства?

ТЕМА 7 НІМЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ДРУГОЇ ПОЛ. XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛ. XIX СТ.

**I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника!
(робота на категоріальним апаратом).**

По горизонталі. 1. Сфера наукових інтересів І.Канта у до критичний період. 2. Представник німецької класичної філософії, що називав свою систему «науковчення». 3. Автор ідеї ототожнення людини і Бога та необхідності визнання любові єдиною релігією. 6. Філософська позиція І.Канта стосовно субстанції. 4. Філософська система Й.Фіхте. 5. Сфера філософського знання, що досліджується в праці І.Канта «Критика можливості судження». 6. Головний предмет філософії за Л.Феєрбахом. 7. Філософська концепція, що стверджує абсолютну доцільність всього існуючого в природі та суспільстві. 8. Автор діалектичного методу пізнання.

По вертикалі. 1. Матеріалізм Л.Феєрбаха. 2. Етична настанова І.Канта, що закликає ставитись до людини виключно як до цілі, а не як

до засобу. 3. Абсолютна духовна субстанція за Г.В.Ф.Гегелем. 4. «Річ у собі» за І.Кантом. 5. Одна з основних праць Г.В.Ф.Гегеля «... духу». 6. Система пізнання Г.В.Ф.Гегеля. 7. Автор категоричного імперативу. 8. Основний метод пізнання за І.Кантом. 9. Нова релігія за Л.Феєрбахом.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Чому німецька філософія другої половини XVIII - першої половини XIXст. отримала визначення класичної?
2. Спробуйте визначити наступність філософських систем І.Канта, Й.Фіхте, Ф.Шеллінга, Г.Гегеля.
3. Охарактеризуйте пункти протиставлення систем І.Канта і Й.Фіхте; Й.Фіхте і Ф.Шеллінга; І.Канта і Г.Гегеля.
4. Використавши прийом поєднання і діалектичний підхід, вийдіть за межі протирічних висловлювань шляхом мисленевого синтезу: «Діяльність людини підпорядкована моральним мотивам» і «Прагматичні мотиви є підставою людської діяльності».
5. Складіть власні антиномії. Синтезуйте кожну з них в нове знання.
6. Проаналізуйте ключові проблеми західноєвропейського класичного філософствування.

III.Робота з цитатами.

Завдання 1. Три праці І.Канта мають назви «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму» і «Критика можливості судження». Перша розкриває його гносеологічні пошуки, друга етичні, третя естетичні. Поясніть, чому вони так названі.

Завдання 2. Розрізняючи аналітичне і синтетичне, прокоментуйте як само І.Кант розуміє виникнення мислення.

«...всеобщее тождество апперцепции данного в созерцании многообразного заключает в себе синтез представлений и возможно только благодаря осознанию этого синтеза. В самом деле, эмпирическое сознание, сопровождающее различные представления, само по себе разрознено и не имеет отношения к тождеству субъекта. ... это отношение ... достигается тем, что я *присоединяю* одно представление к другому и сознаю их синтез. Итак, лишь благодаря тому, что я могу связать многообразное [содержание] данных представлений *в одном сознании*, имеется возможность того, чтобы я

представлял себе *тождество сознания* в самих *этих представлениях*; иными словами, *аналитическое* единство апперцепции возможно, только если предположить наличие некоторого *синтетического* единства апперцепции. ...Синтетическое единство сознания есть, следовательно, объективное условие всякого познания; не только я сам нуждаюсь в нем для познания объекта, но и всякое созерцание, для того *чтобы стать для меня объектом*, должно подчиняться этому условию, так как иным путем и без этого синтеза многообразное не объединилось бы в сознании. Вот почему мысль, что все представления, данные в созерцании, в совокупности принадлежат *мне*, означает, что я соединяю их в одном самосознании... Итак, синтетическое единство многообразного [содержания] созерцаний как данное а priori есть основание тождества самой апперцепции, которая а priori предшествует всему *моему* определенному мышлению.»

Завдання 3. За цитатою І.Канта визначте різницю між глуздом і розумом.

«Однако не предмет заключает в себе связь, которую можно заимствовать из него путем восприятия, ... а сама связь есть функция рассудка, и сам рассудок есть не что иное, как способность а priori связывать и подводить многообразное [содержание] данных представлений под единство апперцепции... *Рассудок* есть, вообще говоря, способность к *знаниям*. Знания заключаются в определенном отношении данных представлений к объекту. *Объект* есть то, в понятии чего *объединено* многообразное, охватываемое данным созерцанием. Но всякое объединение представлений требует единства сознания в синтезе их. Таким образом, единство сознания есть то, что составляет одно лишь отношение представлений к предмету, стало быть, их объективную значимость, следовательно, превращение их в знание; на этом единстве основывается сама возможность рассудка.»

Завдання 4. Визначте принцип мисленєвого синтезу, який здійснює І.Кант осмислюючи природу людини і відзначаючи притаманну їй нерівновагу, постійне метушіння між моральними і прагматичними мотивами.

«...жити так, якщо б існували Бог і свобода».

Завдання 5. Чи отримаємо однаковий ефект від реалізації старокитайської настанови, що людина має пізнати природу і влаштувати суспільне життя за її принципами, і категоричного

імперативу І.Канта: «вчиняй так, щоб максима (принцип, мотив) твого вчинку могла стати законом світу»?

Завдання 6. У праці «Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини» Й.Фіхте ставить перед собою запитання: «... що таке любов до батьківщини чи, правильніше було б сказати, що таке любов окремої людини до своєї нації...»? Чи те саме - любов до батьківщини і любов окремої людини до своєї нації?

Завдання 7. Й.Фіхте визначає народ як «...сукупність людей, які живуть разом у суспільстві й ненастанно відтворюють себе природно й духовно, а вся ця сукупність улягає особливому законів розвитку божистого в ній. Сполучним елементом у цьому особливому законі є те, що у вічному світі, а саме тому і в минулому, ця маса з'єднується в природну, виповнену собою цілість.»

Які ще ідеї філософа ґрунтуються на темі цілісності?

Завдання 8. Визначте провідний принцип гегелівської діалектики з наведеного *ноогенетичного закону* Гегеля: людина у своєму індивідуальному духовному розвитку відтворює в стиснутому вигляді загальний духовний розвиток людства. «...Окремий індивід є недосконалий дух... Індивід, субстанція якого - дух вищий, пробігає це минуле... як форми, вже залишені духом, як етапи шляху, вже розробленого і вирівняного; таким чином, щодо пізнання ми бачимо, як те, що в ранні епохи обіймало зрілий дух мужів, зведено до пізнань, вправ і навіть ігор хлоп'ячого віку...»

Завдання 9. Відомим є висловлювання Г.В.Ф.Гегеля: «Держава є хода Бога в світі». Як ви її розумієте? Чи репрезентує дана теза його систему абсолютного ідеалізму?

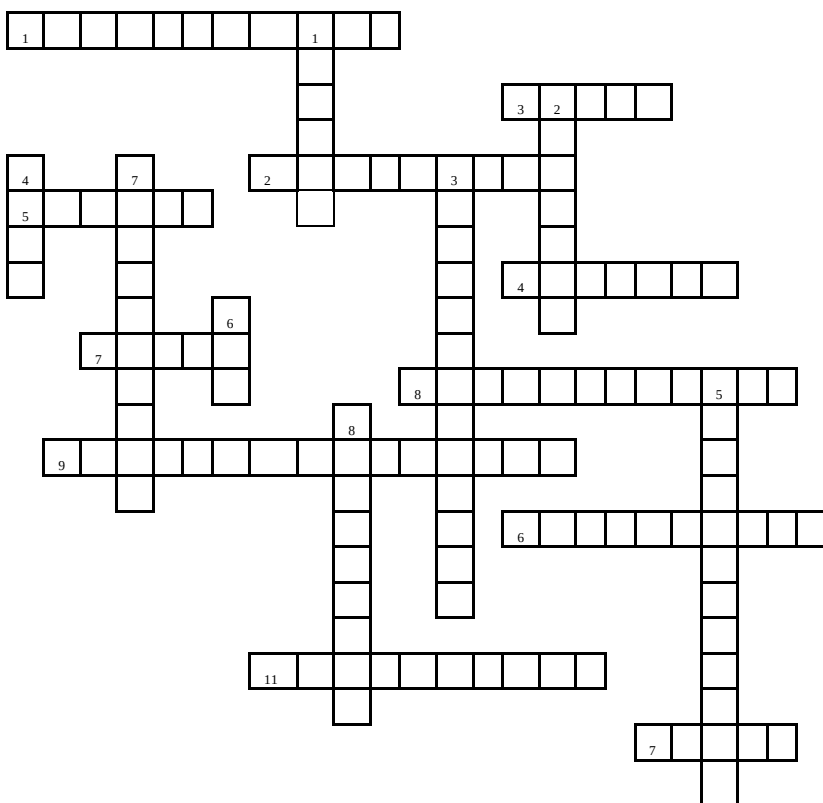
Завдання 10. Остаточню пориваючи з гегельянством, Л.Феєрбах писав, що до тепер людина розглядалась таким чином: «Я – абстрактна, лише мисляча істота; тіло не має відношення до моєї сутності». Що ж стосується нової філософії: «Я справжня чуттєва істота; тіло входить до моєї сутності в повноті свого складу і є моє я, становить мою сутність». У центрі його системи стоїть людина – єдиний, універсальний, найвищий предмет філософії. Поясніть, чи антропологічний матеріалізм Л.Феєрбаха різниться від антропоцентризму та гуманізму епохи Ренесансу, чи є просто поверненням до нього.

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Що є більш корисним для розвитку знання - еkleктика, метафізика, діалектика, софістика?
2. Що таке агностицизм - процес мислення, істина, судження, заперечення, можливості пізнання?
3. Назвіть центральну категорію у теорії діалектики: пізнання, розвиток, буття, логіка.
4. Як розвивалася історія людей на думку Г.Гегеля?
5. Г.Гегель вважав, що в основі реальності лежить: божество; абсолютна ідея; ідентичність; несвідоме.

ТЕМА 8 ФІЛОСОФСЬКІ КОЛІЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX-XXСТ.

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Австрійський філософ, основоположник лінгвістичного аналізу у філософії. 2. Німецьке місто, осередок розвитку неомарксизму у XX столітті, де виникає потужна філософська школа, очолювана М.Хоркхаймером, Т.Адорно, Г.Маркузе. 3. Автор висловлювання «Бог вмер». 4. Основоположник «філософії життя». 5. Представник неомарксизму. 6. Герменевтичний

метод пізнання світу. 7. Основний об'єкт уваги представників герменевтичної філософії. 7. Французький екзистенціаліст. 8. Філософська позиція М.Шелера, Х.Плнснера, Т.де Шардена, А.Швейцера. 9. Філософська концепція, за якої основним предметом осмислення постає поняття «існування». 11. Проект нової науки О.Конта.

По вертикалі. 1. Основне поняття у філософських побудовах А.Камю. 2. Предмет дослідження таких вчених як К.Ясперс, О.Шпенглер, А.Тойнбі. 3. Філософський напрям, заснований Е.Гуссерлем. 4. Відомий французький екзистенціаліст, автор твору «Міф про Сізіфа». 5. Філософська концепція Г.Г.Гадамера. 6. Провідне поняття в лінгвістичній філософії Л.Вітгенштайна. 7. Філософська концепція Ч.Пірса і Дж.Мілля. 8. Провідна течія новітньої філософії, що об'єднує у собі позитивізм, постпозитивізм, неопозитивізм, прагматизм тощо.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. В чому полягає різниця між термінами: «німецька класична філософія» і «німецька філософія XVIII-XIXст.»?

2. В чому полягає спорідненість і контраст класичної і некласичної парадигм філософствування?

3. Назвіть предмет класичного філософствування, якщо некласичне фокусується на дослідженні способу фіксації об'єктів дійсності у людській свідомості?

4. Чим пояснити еклектичність некласичного філософствування?

5. Яку невирішену проблему класичного філософствування намагаються розв'язати позитивна філософія, марксизм і некласична філософія?

6. Які принципи відкривають три закони діалектики, а саме:

- **закон єдності і боротьби протилежностей** (розвиток об'єктивного світу і пізнання відбувається шляхом подвоєння на протилежності; вирішення протиріччя приводить до переходу системи в нову якість.

- **закон заперечення заперечення** (нове завжди заперечує старе).

- **закон взаємопереходу кількісних та якісних змін** (накопичення кількісних змін веде до якісних перемін).

7. В чому полягає сенс ділеми Е.Фромма: «Свобода від, або свобода для».

8. Охарактеризуйте постмодерну філософію щодо модерної.

III.Робота з цитатами.

Завдання 1. Яку глобальну зміну соціального світу в сер. ХІХст. засвідчує Ф.Ніцше?

«...Колись хула Богові була найбільшою хулою, але Бог помер, а з ним померли й богохульники. Тепер найжахливіший злочин – хулити світ і шанувати утробу незабгненного більше, ніж сенс світу».

Завдання 2. Як співвіднести з мораллю заклик Ф.Ніцше?

«О, брати мої, хіба я жорстокий? Проте я кажу: що падає, те слід і штовхнути!»

Завдання 3. Чи змінює людину розуміння власної приреченості?

«...Людина – це линва, напнута між звіром і надлюдиною, - линва над прірвою....Я люблю тих, котрі живуть не інакше, як приречені на загибель: адже вони ступають по линві.»

Завдання 4. Про яку безпритульність новоєвропейської людини пише М.Хайдеггер?

«Безпритульність стає долею світу. Тож треба мислити цю подію буттєво-історично. Те, що Маркс у суттєвому й значущому смислі розпізнав слідом за Гегелем як відчуження людини, тягнеться своїм корінням до безпритульності новоєвропейської людини...»

Завдання 5. Доведіть, що наведене висловлювання ілюструє некласичне мислення. «Константами є не елементи, а їх відношення».

Завдання 6. Згадуючи Кантове «річ для мене» і «річ в собі», В.Ленін стверджує: «Абсолютно ніякої принципової різниці між річчю в собі і явищем немає і бути не може.» Як Ви гадаєте, чи існує непринципова різниця між «між річчю в собі і явищем»?

Завдання 7. Ж.-П.Сартр пише: «...людина спочатку існує, зустрічається, з'являється в світі і лише згодом визначається.» Що у філософа означає «існування передуює сутності»?

Завдання 8. В чому Ж.-П.Сартр вбачає свободу людини? ...Якщо існування дійсно передуює сутності, то людина відповідає за те чим вона є...»

Завдання 9. Яким чином єдність і рівність всіх людей пов'язана з єдністю ноосфери? «Питання про планову, єдину діяльність щодо опанування природи і правильного розподілення багатств, необхідних

для створення єдності і рівності всіх людей, єдності ноосфери, постало на порядку денному».

Завдання 10. Чому М.Хайдеггер тісно пов'язує науково-технічний прогрес і тоталітарну державу? «...Сучасна наука і тоталітарна держава, будучі неминучими наслідками сутності технічного, разом з тим складають його почет (супроводжують – авт.)»

Завдання 11. Визначте предмет філософствувань М.Мамардашвілі. «...Будь-який момент життя переплетений із смертю. Для кожного живого стану є мертвий дубль. Якщо ми говоримо про відчуття, які з нами не траплялися, то це неправда. Ми вимовляємо одні й ті самі слова, але істинними вони будуть тоді, коли за ними стоїть внутрішній акт - розуміння того, що з нами відбувається. Найбільша трагедія людини - не розуміти, що з тобою відбувається. Тож внутрішнє розрізнення неправди й істини варте самого життя».

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Наведіть ідеї на яких ґрунтується теорія відчуження К.Маркса.

2. Оберіть з переліку взаємозалежні частини марксизму: діалектика, політична економія, науковий комунізм, історія, філософія.

3. Що визначається марксистами як об'єктивна реальність, яка дана нам у відчуттях?

4. Яка відмінність найістотніше відрізняє діалектику Г.Гегеля від діалектики К.Маркса: логіка, ґносеологія, матеріалізм?

5. Хто є автором теорії надлюдини як суб'єкта нової моралі: А.Шопенгауер, Е. Мах, Ф.Ніцше, З.Фрейд.

6. З яких елементів складається структура свідомості за Фрейдом: Я і Ти; Я, Ми, Вони; Я, Воно, Над-я.

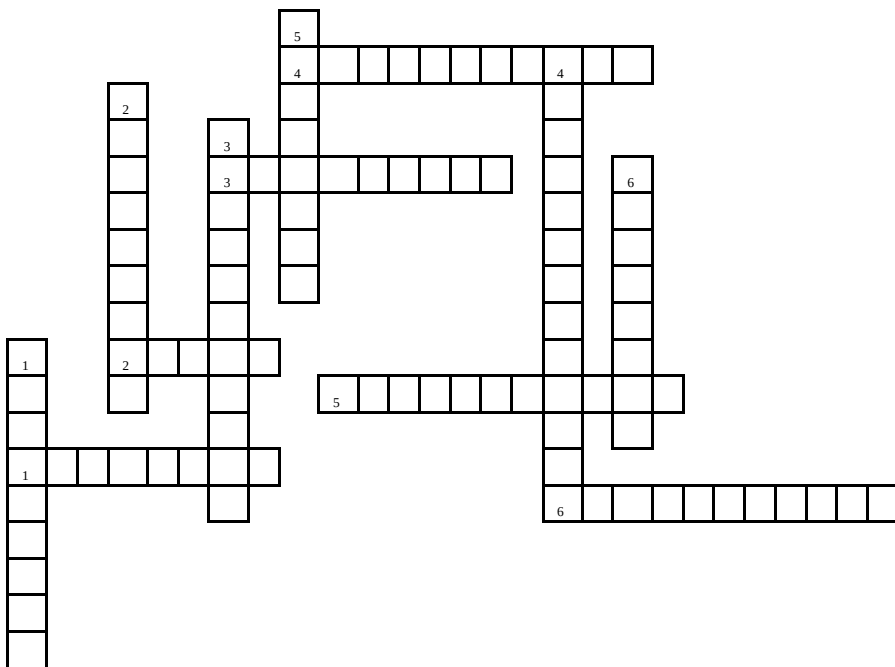
7. Вилучить зайве. Елементами людського пізнання, згідно з ірраціоналізмом, є:

а) людський розсудок; б) воля; в) інтуїція; г) фантазія.

8. Наведіть протилежні поняттям: існування, постмодернізм, буття.

Тема 9 Українська філософія

I. Розв'яжи кросворд та внеси нові поняття до словника! (робота на категоріальним апаратом).

По горизонталі. 1. Український філософ епохи Ренесансу, мислитель-гуманіст, що висловлював ідеї автономності людини, звеличуючи силу науки та людського розуму. 2. Центр пізнавальних процесів у людини за П.Юркевичем. 3. Підгрунтя національної української філософії. 4. Український філософ XVI ст., що присвятив свої наукові роботи проблемам держави та суспільного договору. 5. Позиція, з якої І.Вишенський вирішує питання співвідношення Бога і світу. 6. Київська академія, осередок української філософської думки епохи Просвітництва.

По вертикалі. 1. Характеристика праці, яка за концепцією Г.Сковороди має постати головною умовою людського щастя. 2.

Людина у філософській концепції Г.Сковороди. 3. Український філософ, відповідно до соціально-філософської теорії якого будова держава розглядалась по аналогії з частинами людського тіла. 4. Характерна риса всієї філософської системи Г.Сковороди. 5. За В.Вернадським під впливом людського розуму біосфера, як оболонка земної кулі, має перетворитись на ... 6. Характерна відмітна риса всієї української філософії.

II. Поміркуй! (питання для роздумів).

1. Назвіть характерні риси української філософії.
2. В яких рисах української і російської філософії виявляється слов'янська ментальність?
3. Які відповіді має українська філософія на запитання: «віра чи розум?»
4. В чому полягає протирічність терміну «радянська філософія»?
5. Охарактеризуйте перспективи розвитку сучасної української філософії.

III. Робота з цитатами.

Завдання 1. Які світоглядні принципи стародавніх слов'ян знаходимо в уривку з міфу про створення світу?

«...В начале времен мир пребывал во тьме. Но Всевышний явил Золотое Яйцо, в котором был заключен Род - Родитель всего сущего.

Род родил Любовь - Ладу-матушку и, силою Любви разрушив свою темницу, породил Вселенную - бесчисленное множество звездных миров, а также наш земной мир.

Так Род породил все, что мы видим вокруг, - все, что при Роде, - все, что мы зовем Природой. Род отделил мир видимый, явленный, то есть - Явь, от мира невидимого, духовного - от Нави. Род отделил Правду от Кривды».

Завдання 2. Тисячу років тому мовив В.Мономах своє слово. «... Первое, Бога деля и душа своя, страх имйте божий в сердци своем и милостыню творя неоскудну, то бо есть начатокъ всякому добру»; «Паче всего гордости не имйте в сердци и въ умъ, но рцъм: смертны есмы, днесъ живи, а завтра в гробъ...»

Чи залишається воно мудрим і сьогодні?

Завдання 3. Про яку двоїстість йдеться у Г.Сковороди:

«... не пустая древняя она притча: «Глуп, кто двое нащитать не умѣт». Видѣть кошелек - не знать, что в кошелькѣ, - сіе есть, видящи, не видѣть. Видно, нужно вездѣ видѣть двое»

(«БЕСѢДА, НАРЕЧЕННАЯ ДВОЕ, О ТОМ, ЧТО БЛАЖЕННЫМ БЫТЬ ЛЕГКО»).

Завдання 4. Про які два різні ступені розуміння йдеться у Г.Сковороди:

Фарра. Протоکلук мнѣ, Наеман, что значит сірін? Я слышал что сірен значит пустынную птицу.

Наеман. Когда не разумѣш, что есть сірін, ниже уразумѣш, что ли есть пустынная птица. Иное разумѣть имя, а иное дѣло разумѣть то, что именем означается. Разумѣш имя сіе или скажу: звон сей - Христос. Но, дай бог, чтоб ты знал, что сіе имя значит!

(«БЕСѢДА, НАРЕЧЕННАЯ ДВОЕ, О ТОМ, ЧТО БЛАЖЕННЫМ БЫТЬ ЛЕГКО»).

Завдання 5. Охарактеризуйте символи, які обирає Г.Сковорода для позначення двох світів:

Афанасій. Ах! Бѣдненькіи мы с нашим міром. Мір наш, вѣк наш и человек наш есть то тѣнь одна. Но почему мір наш есть тѣню?

Лонгин. ... Он непрестанно премѣняется. То раждается, то ищезает, то убывает, то уклоняется. Не многія ли тысящи тѣней ея в яблонѣ? Так тысяща наших лѣт в едином днѣ господнем сокрываются. Мір господень и день господень есть то древо жизни. А наш дряхлый, тѣнный и тлѣнный мір есть то древо смерти. Оно глупомудрым сердцам видится добром - по естеству же своему есть лукавое... Мір наш есть риза, а господень - тѣло. Небо наше есть тѣнь, а господне - твердь. Земля наша - ад, смерть, а господня - рай, воскресеніе. Вѣк наш есть то лжа, мечта, суета, пара, ничто же, а *истина* господня пребывает вовѣки. Вѣк наш есть то различіе и разноморміе тѣни, сѣченіе пѣска, увяденіе цвѣта. Вѣк же господень есть единство, тождество, адамант. День наш есть то же, что вечер, нош, луна. День господень есть то вѣчное утро, свѣт неприступный, незаходимое солнце. «Господь близ». «Прійдет же день господень, якотать в ноши, в онъ же небеса убо со шумом мимо пойдут, стихіи же, сожигаемы, разорятся». («ДІАЛОГ, ИЛИ РАЗГЛАГОЛ О ДРЕВНЕМ МІРѢ»).

Завдання 6. М.К. Реріх свято вірив, що мистецтво здатне підняти

людину на новий шабель буття. Чи існують інші шляхи до цієї мети?

«...Мистецтво об'єднає людство. Мистецтво єдине і неподільне. Мистецтво має багато гілля, але його коріння - єдине. Кожний відчуває Істину Краси. Для усіх має бути відкрита брама священного джерела. Світло мистецтва осяє нечисленні серця новою любов'ю. Спочатку безсвідомим прийде це почуття, але потім воно очистить усю людську свідомість. Скільки молодих сердець шукає прекрасного та істинного. Дайте їм це. Віддайте мистецтво народу, кому воно належить».

Завдання 7. Філософські погляди В.Винниченка відображають шлях здобуття щастя на підставі синтезу протилежностей: власність на землю і фабрики – трудовим колективам, єднання з природою, «живи тільки з власної праці», «не пануй і не підлягай пануванню», «будь просто часткою природи». Як розуміти його вислів: «планеті не потрібні найманці».

IV. Напруж пам'ять! (сформулюй чіткі відповіді на питання для контролю знань).

1. Назвіть світочей суспільної думки Київської Русі.
2. Назвіть світочей філософської думки XIV - XVIIст.
3. В чому сенс «теорії двох істин» й ідеї «природного права» О.Кононовича-Горбацького (XVIIст.)?
4. Назвіть характерні риси української філософії XVIII - XXст.
5. Що є основою неповторності людини, за П.Юркевичем: розум чи серце?
6. Хто є автором теорії «трьох світів і двох натур»: Я.П. Козельський, П.Юркевич, Г.Сковорода, М. Котляревський?
7. Світ символів за Г.Сковородою: це Біблія чи логіка?
8. Назвіть імена мислителів, які переймалися питанням державної розбудови України.
9. Назвіть українських письменників, творчість яких збагатила українську філософію.

Список використаних першоджерел

1. Хамар У.В., Кондзьолка В.В. Світ філософії: Практикум з історії філософії для студентів ВНЗ. – Львів: Ініціатива, 2008. – 474 с. – С. 237-240.
2. Компанелла Т. Утопия.пер з лат [Електронний ресурс]. Вступне слово Й. Кобова та Ю. Цимбалюка. Київ: Дніпро 1988. - 207с. – Режим доступу: <http://thales2002.narod.ru/sunprym.html>
3. Роттердамський Еразм. Похвала Глупоті. – К.,1993.
4. Макиавелли Н. Государь. - М., 1999. - С. 82-83
5. Кант И. Критика чистого разума (гл. Трансцендентальная эстетика и апперцепция) // Соч.: В 8 т. Т. 3. - М.: Чоро, 1994. – С. 62-64, 126-131.
6. Фіхте Й. Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до батьківщини/ пер. з нім. Є.Поповича // Націоналізм: Антологія / Упорядники: О.Проценко, В.Лісовий. – Київ.: Смолоскип, 2000. – С.46-56.
7. Гегель Г.В.Ф. Сочинения. – М., 1959. – Т.4. – С. 14-15.
8. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. К.: Основи., 2003.
9. Леві-Строс К. первісне мислення. – К.:УЦДК, 2000.
10. Ленин В.И. материализм и эмпириокритицизм//полн. собр. соч. Т.18. - С.102
11. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм//Сумерки богов. М.,1989. – С.232.
12. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление//Философские мысли натуралиста. М. 1988. - С.150.
13. Хайдеггер М.Доклад о Р.М.Рильке. 1946//Человек в мире. М.,1990. - С.41.
14. Древняя русская литература: Хрестоматия: Уч. пособ. / Сост. Н.И.Прокофьев. – 2-е изд. доп. – М.: Просвещение 1988. – 429с. - С.52.
15. Беликов П.Ф., Князева В.П. Рерих. – М.: Молодая гвардия, 1972. - 256с. - С.150.
16. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. М., 1969. - С.152.
17. Мілінда-Паньхо //Голоси стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури.- Київ: Дніпро, 2004. - 281-282.
18. Читанка з історії філософії. У 6 кн. / Під ред.. Г.І.Волинки. – К.: Фірма «Дніпро», 1992. – Кн.1 Філософія Стародавнього світу / під ред. Г.І.Волинки. – 207с.